

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA**

LAIMONAS JUODIS
(Civilinės teisės specializacija)

SAVIGYNA LIETUVOS CIVILINĖJE TEISĖJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas
doc. dr. Egidijus Baranauskas

Vilnius, 2005

TURINYS

IVADAS	3
1 skyrius. SAVIGYNOS SAMPRATA	7
1.1. Savigynos teisinė prigimtis.....	7
1.2. Savigynos principai	11
2 skyrius. SAVIGYNOS TURINYS	13
2.1. Savigynos sąvokos ir turinio probleminiai aspektai.....	13
2.2. Savigynos ribos, jos realizavimo teisėtumo sąlygos	21
3 skyrius. SAVIGYNOS BŪDAI	30
3.1. Savigynos būdų samprata	30
3.2. Daikto sulaikymo teisė	33
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	43
LITERATŪROS SĄRAŠAS	46
SANTRAUKA	49
SUMMARY	50

IVADAS

Bendra charakteristika. Anot P. A. Miškinio, „civilinių teisių gynyba buvo aktuali visais visuomenės raidos laikotarpiais.“¹ Manoma, kad jos poreikis kilo atsiradus pirmiesiems civiliniams teisiniams santykiams. Vadinasi, šio instituto istorinės šaknys siekia senovės Romos ir dar ankstesnius laikus. Kiti autoriai, rašydami apie būtinąją gintį, pažymi: „Istorinių teisės šaltinių analizė leidžia teigti, kad teisės į gynybą nuo gresiančio pavojaus įtvirtinimas būdingas praktiškai visoms visuomeninėms santvarkoms. Klausimas, ar teisė gintis apskritai egzistavo, būtų korektiškas tik kalbant apie visuomenės santvarką iki valstybės susidarymo. Analizuojant šį reiškinį valstybės, kaip specifškai organizuotos žmonių gyvenimo formos, kontekste tam tikra forma visuomet galima išskirti įtvirtintą teisės gintis atmainas. Vadinasi, ši problema ir jos sprendimas nepriklauso nuo civilizacijos, žmonių sąmoningumo lygio. Civilizacija ir žmonių evoliucija nelėmė teisės į gynybą atsiradimo, nors, be jokios abejonės nuo civilizacijos lygio priklauso šios teisės įtvirtinimas, formalus galimų ribų nustatymas.“² Žinoma, civilinių teisių gynyba, šio instituto samprata ir paskirtis nuo seniausių laikų iki dabar labai pasikeitė, tačiau istoriškai susiklostė dvi pagrindinės gynybos formos: civilinių teisių gynyba savo jėgomis ir valstybinė civilinių teisių gynyba.

Pirmosioms visuomeninėms santvarkoms tapus valstybėmis, joms stiprėjant, „didėjant jų institucijų efektyvumui, imta manyti, kad tik valstybės institucijos geriausiai gali užtikrinti asmens teisių apsaugą.“³ Susiformavo požiūris, jog savigyna gali privesti prie teisės pažeidimų ar net kelti anarchijos grėsmę. Anot vokiečių teisininko P. Bähro, „valstybė, leidžianti, kad jos gyventojai savo rizika įgyvendintų savo teises (tikras arba tik tariamas, ar pageidaujamas), greitai paskęstų chaose.“⁴ Kita vertus, ką daryti tuomet, kai valstybė nepajėgia, nespėja laiku suteikti reikalingos kvalifikuotos pagalbos? Atsakant į šį klausimą būtų galima pasakyti, jog kaip tik dėl to, kad valstybė nesugeba laiku apginti visų civilinių teisių, savigynos institutas žinomas nuo seno. Neišnyko jis ir mūsų dienomis, nors savigyna netobula, nes nėra pajėgi apsaugoti silpnesnio subjekto teisių ir interesų.

Į šiuolaikinę Lietuvos civilinę teisę savigynos institutas įžengė kartu su naujuoju Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu. Ar tai naujas, iki šiol Lietuvos civilinėje teisėje neegzistavęs institutas? Kaip ir ar teisingai jis reglamentuotas naujajame Civiliniame kodekse? Koks jo turinys? Noras atsakyti į šiuos ir kitus klausimus, plačiau juos paanalizuoti ir lėmė autoriaus ketinimą patyrinti šią civilinių teisių gynybos formą.

¹ P. A. Miškinis. Savigyna Lietuvos civilinėje teisėje // Jurisprudencija: mokslo darbai, 2002. Nr. 28(20). P. 17.

² Pavilionis V., Merkevičius R. Būtinoji gintis. – Vilnius: Justitia, 1999. P. 20.

³ P. A. Miškinis. Savigyna Lietuvos civilinėje teisėje // Jurisprudencija: mokslo darbai, 2002. Nr. 28(20). P. 17.

⁴ Bähr P. Grundzuge des Bürgerlichen Rechts. 9 Auflage. – München: Verlag Franz Vahlen, 1995. S. 46.

Temos aktualumas. Nors, kaip jau minėta, šiuolaikinėje Lietuvos civilinėje teisėje savigyna atsirado kartu su naujuoju Civiliniu kodeksu, tačiau tiek kitų valstybių, tiek Lietuvos teisėje šis institutas žinomas gana seniai. Savigynos normas nustatė Marko Aurelijaus, IV a. pabaigos Romos imperatorių konstitucijos, Lietuvos statutai. Ši civilinių teisių gynybos forma seniai žinoma Vokietijoje. Ir nors dabar šios šalies teisinėje praktikoje savigyna beveik nebenaudojama, tačiau taip atsitiko tik todėl, kad Vokietija žingsnis po žingsnio tobulino savo teismų sistemą, civilinio proceso teisės normas ir pasiekė tokį lygį, kad valstybė beveik visada turi galimybių laiku ir tinkamai apginti pažeistas civilines teises. Suprantama, to negalima pasakyti apie visas valstybes. „Manytume, kad ir Lietuva šiuo metu dar nepasiekė tokio lygio, kad jos institucijos nedelsdamos suspėtų reaguoti į kiekvieną pagalbos prašymą, sugebėtų skubiai užtikrinti efektyvią civilinių teisių gynybą, tuo labiau kad to dar nepasiekė valstybės, daug dešimtmečių anksčiau už mus pasukusios civilizuoto valstybingumo keliu.“⁵

Savigyna Lietuvos mokslininkų darbuose dar nėra išsamiai tyrinėta. Šia tema straipsnį „Savigyna Lietuvos civilinėje teisėje“ yra parašęs P. A. Miškinis⁶. Kai kurių minčių išsakė profesorius V. Mikelėnas, kiti teisininkai.

Iš pradžių gali atrodyti, kad savigyna – tai paprasta teisinė konstrukcija ir taikant šias teisės normas neturėtų kilti neaiškumų, tačiau savigynos instituto, jo turinio, teisės normų skirtingas supratimas ir interpretavimas jau pastebimas ir tarp mokslininkų. Manome, kad taikant šio instituto teisės normas teismų praktikoje iškils dar daugiau klausimų.

Tyrimo objektas. Šio tyrimo objektas yra savigyna, kaip civilinių teisių gynybos forma, ir jos probleminiai aspektai.

Tyrimo dalykas. Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių įstatymai, reglamentuojantys savigyną, šių įstatymų taikymo praktika ir jų aiškinimas, mokslinė literatūra.

Tyrimo tikslas. Šio darbo pagrindinis tikslas – atskleisti savigynos sampratą ir turinį naujajame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse.

Tyrimo uždaviniai:

- atskleisti savigynos teisinę prigimtį nurodant jos vietą civilinės teisės sistemoje;
- išnagrinėti savigynos turinio teisinio reglamentavimo aktualijas naujajame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse lyginant jį su kitų šalių įstatymais;
- suformuluoti pasiūlymus dėl įstatymų tobulinimo.

⁵ P. A. Miškinis. Savigyna Lietuvos civilinėje teisėje // Jurisprudencija: mokslo darbai, 2002. Nr. 28(20). P. 18.

⁶ Ten pat. P. 17–22.

Tyrimo šaltiniai ir metodai. Darbo tyrimo šaltiniais tapo Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, užsienio valstybių įstatymai, jų komentarai, mokslinė literatūra. Pasinaudota Lietuvos Statutais, Lietuvos bei užsienio valstybių įvairių laikotarpių rašytiniais teisės šaltiniais, taip pat Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus praktika.

Nemažai su šio darbo tema susijusiais klausimais yra pasisakę užsienio (vokiečių, rusų) teisininkai, todėl darbe remiamasi P. Bähro, V. P. Gribanovo (Грибанов), S. V. Sarbašo (Сарбаш), G. A. Sverdlyko (Свердлык), E. L. Strauningo (Страунинг) ir kitų autorių mintimis.

Tyrimas atliktas taikant lyginamąjį, lyginamąjį istorinį, sisteminės analizės ir kitus tyrimo metodus.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įžanga, trys skyriai, išvados ir pasiūlymai. Darbo pabaigoje pateikiamos jo santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, literatūros, kuria autorius rėmėsi, sąrašas.

Pirmajame darbo skyriuje nagrinėjami du pagrindiniai klausimai, leidžiantys atskleisti savigynos sampratą: aptariama savigynos teisinė prigimtis ir savigynos principai.

Pirmajame šio skyriaus poskyryje analizuojama savigynos teisinė prigimtis. Savigynos teisinė prigimtis Lietuvos teisės teoretikų dar nėra išsamiai nagrinėta, todėl šio darbo autorius, norėdamas nustatyti savigynos vietą civilinių teisių gynybos sistemoje, daugiausia rėmėsi rusų mokslininkų darbais. Atlikęs savigynos teisinės prigimties tyrimą, darbo autorius prieina prie išvados, kad Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse savigyna įtvirtinta kaip nejurisdikcinė civilinių teisių gynybos forma.

Pirmojo skyriaus antrajame poskyryje aptariami savigynos principai. Kadangi savigynos institutas šiuolaikinėje Lietuvos civilinėje teisėje reglamentuojamas pirmą kartą, autoriaus nuomone, savigynos principai turėtų padėti užpildyti tas spragas, kurios atsirado Civiliniame kodekse įtvirtinant šią naują civilinių teisių gynimo formą. Pažymima, kad savigynos principai turi būti taikomi kartu su bendraisiais civilinės teisės principais, t. y. tais, kurie įtvirtinti Civilinio kodekso 1.2 ir 1.5 straipsniuose.

Antrajame skyriuje analizuojami savigynos sąvokos ir turinio probleminiai aspektai. Autoriaus nuomone, Lietuvos civiliniame kodekse savigyna įtvirtinta netinkamai. Tiek savigyną, tiek būtinąją gintį, tiek būtinąjį reikalingumą minimas įstatymas reglamentuoja kaip savarankiškus atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindus. Darbo autorius pažymi, kad savigyna reikia laikyti visus atvejus, kuomet asmuo gina savo civilines teises savarankiškai, nesikreipdamas į kompetentingas valstybės institucijas.

Taip pat šiame skyriuje aptariamos savigynos teisėto realizavimo sąlygos. Autorius, remdamasis Lietuvos bei užsienio šalių įstatymais ir mokslininkų darbais, jas analizuoja ir prieina

išvadą, kad Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinta nuostata, jog savigynos teise galima pasinaudoti tik kodekse numatytais atvejais, prieštarauja kitoms Civilinio kodekso normoms, todėl yra naikintina.

Trečiajame skyriuje analizuojami savigynos būdai. Autorius pažymi, kad savigynos būdai gali būti numatyti Civiliniame kodekse ir kituose įstatymuose, tačiau gali būti ir nenumatyti. Svarbu tik tai, kad jie atitiktų savigynos požymius ir jos teisėto realizavimo sąlygas.

Taip pat pažymima, kad sutarties šalys sutartyje gali numatyti, kokie savigynos būdai naudojami savigynos teise yra leidžiami, o kokie ne.

Šiame skyriuje daugiau dėmesio skiriama daikto sulaikymo teisei. Išanalizavęs šį savigynos būdą, darbo autorius priskiria jį prie daiktinių kreditoriaus interesų gynimo būdų.

Aptardamas daikto sulaikymo teisės objektą, magistrantas prieina išvadą, kad daikto sulaikymo teisės objektas gali būti ne tik daiktai siaurąja prasme, tačiau ir bet kurie daiktinės teisės objektai (pinigai, vertybiniai popieriai, kitas turtas).

Be to, šiame skyriuje autorius atkreipia dėmesį į dar keletą probleminių aspektų, kurie gali išryškėti taikant daikto sulaikymo teisę reglamentuojančias teisės normas.

1 skyrius. SAVIGYNOS SAMPRATA

1.1. Savigynos teisinė prigimtis

Savigynos teisinė prigimtis – tai jos pagrindinės, nesikeičiančios ypatybės, atspindinčios jos vidinę struktūrą ir vietą teisės sistemoje. Tokį apibrėžimą siūlo rusų civilistai G. A. Sverdlykas ir E. L. Strauningas⁷. Taigi norint nustatyti savigynos teisinę prigimtį, visų pirma reikėtų išsiaiškinti kokia yra savigynos vieta bendroje civilinių teisių gynybos sistemoje.

Pažymėtina, kad savigynos teisę būtų galima kildinti iš civilinėje teisėje įtvirtinto dispozityvumo įgyvendinant civilinės teisės subjektams priklausančias teises⁸. Dispozityvumas, leidžiantis civilinės teisės subjektams savo nuožiūra įgyvendinti savo civilinį teisinį subjektiškumą – pasirinkti atitinkamą elgesio variantą, neabejotinai suteikia ir savigynos galimybę. Asmuo, pats nusprendęs ginti savo civilines teises, turi laikytis tam tikros tvarkos, kuri įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.139 straipsnyje.

Savigynos teisinė prigimtis kol kas netapo nė vieno Lietuvos mokslininko tyrimo objektu. Galbūt todėl autorių išsakytose mintyse apie savarankišką civilinių teisių gynybą randame kai kurių netikslumų ir prieštaravimų. „Naujajame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse savigyna įtvirtinta kaip civilinių teisių gynimo būdas”, – teigia P. A. Miškinis⁹. V. Pavilionis ir R. Merkevičius savigyną taip pat laiko civilinių teisių gynimo būdu¹⁰. A. Dambrauskaitė savo straipsnyje „Daikto sulaikymas – alternatyvus prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas?“ rašydama apie daikto sulaikymo teisę vienur ją vadina vienu iš savigynos būdų, kitur – viena iš savigynos formų¹¹. Taigi, kas yra savigyna – civilinių teisių gynybos būdas ar forma? Kaip ji įtvirtinta Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse? Būdas ir forma – ar tai sinonimai?

Šiuo klausimu vieningos pozicijos neturi ir Rusijos civilistai bei įstatymų leidėjas. Šios šalies Civilinio kodekso 12 straipsnyje išvardyti civilinių teisių gynybos būdai. Tarp jų randame ir savigyną¹². Galime daryti išvadą, kad Rusijos įstatymų leidėjas savigyną laiko vienu iš civilinių teisių gynybos būdų. Rusijos teisės teoretikai ne tik nesutinka su tokia pozicija, bet ir neturi vieningos nuomonės šiuo klausimu. V. Vitrianskis (Витрянский) priskiria savigyną prie civilinių

⁷ Сverdлык Г. А., Страунинг Э. Л. Защита и самозащита гражданских прав. – Москва: Лекс-Книга, 2002. С. 165.

⁸ Ten pat. P. 35.

⁹ P. A. Miškinis. Savigyna Lietuvos civilinėje teisėje // Jurisprudencija: mokslo darbai, 2002. Nr. 28(20). P. 19.

¹⁰ Pavilionis V., Merkevičius R. Būtinoji gintis: mokomoji priemonė. – Vilnius: Justitia, 1999. P. 8.

¹¹ Dambrauskaitė A. Daikto sulaikymas – alternatyvus prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas? // Prievolių įvykdymo užtikrinimo teisinės problemos. Teminis straipsnių rinkinys. – Vilnius: LTU, 2001. P. 58–68.

teisių gynybos būdų¹³. M. S. Korableva (Кораблева) prieštarauja tokiai nuomonei ir teigia, kad savigynos negalima priskirti prie civilinių teisių gynybos būdų, nes ji labai specifinė: neturi aiškiai apibrėžtų teisėtumo ribų, galimas operatyvus jos panaudojimas, supaprastintas gynybos būdų panaudojimas, pašalinių subjektų, kurių civilinėms teisėms negresia joks pavojus, dalyvavimas, ji neturi nustatytos privalomos procedūros¹⁴.

Norint apibrėžti savigynos vietą bendroje civilinių teisių gynybos sistemoje, būtina nustatyti, ar tai gynybos būdas, ar forma. Senovės Romos civilinėje teisėje buvo žinomos dvi civilinių teisių gynybos formos: valstybinė civilinių teisių gynyba ir savigyna. Šiuolaikinėje teisėje civilinių teisių gynybos formų klausimu bendros pozicijos nėra. Nuomonių skirtumas atsirado dėl to, kad nesutariama, kuo remiantis reikėtų skirti civilinių teisių gynybos formas¹⁵. Vieni autoriai, pavyzdžiui, A. A. Dobrovolskis (Добровольский), prie neieškininės formos priskiriantys skundą (prašymą), paduotą administracine tvarka, skiria ieškininę ir neieškininę civilinių teisių gynybos formas¹⁶. Tačiau tokia klasifikacija neapima savigynos, nes skirstymo pagrindas yra procesinės priemonės (skundas (prašymas), ieškinys), kurios nenaudojamos savarankiškai ginant civilines teises. O. A. Krasavčikovas (Красавчиков), atsižvelgdamas į ginamų teisių pobūdį ir objektą, skiria tokias formas: a) teisių pripažinimas; b) iki teisės pažeidimo buvusios padėties atstatymas ir veiksmų, pažeidžiančių civilines teises, užkirtimas; c) priteisimas įvykdyti pareigą natūra; d) teisinio santykio nutraukimas arba pakeitimas; e) padarytos turtinės ar neturtinės žalos, o įstatymų numatytais atvejais – ir netesybų (baudos, delspinigių) išieškojimas iš teisę pažeidusiojo asmens¹⁷. Matome, kad čia akivaizdžiai painiojamos būdo ir formos sąvokos. Pritariame teigiantiems (G. A. Sverdlykui, E. L. Strauningui), kad minimus veiksmus reiktų vadinti būdais, o ne formomis, kadangi teisių gynybos forma turi parodyti, kas įgyvendina teisę į gynybą, o būdai – kaip, kokiomis priemonėmis civilinių teisių gynybos subjektas tai daro¹⁸. O. A. Krasavčikovo minimos „formas“ kaip tik ir parodo, kaip (pripažindamas teises, nutraukdamas teisinį santykį ir t. t.) teismas įgyvendina teisę į gynybą, todėl minėtieji veiksmai turi būti vadinami ne formomis, o būdais.

Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas analogiškus veiksmus Civiliniame kodekse įtvirtina kaip civilinių teisių gynimo būdus. Skirtingai nei Rusijos civilinis kodeksas, Lietuvos civilinis

¹² Гражданский кодекс Российской Федерации. – Москва: Гном-Прес, 1997. С. 12–13.

¹³ Коралева М. С. Защита гражданских прав: новые аспекты // Актуальные проблемы гражданского права. – Москва: Статут, 1998. С. 90.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Сverdлык Г. А., Страунинг Э. Л. Защита и самозащита гражданских прав. – Москва: Лекс-Книга, 2002. С. 165.

¹⁶ Добровольский А. А. Исковая форма защиты права. – Москва: Издательство Московского университета, 1965. С. 5 и др.

¹⁷ Советское гражданское право: учебник. Т.1 / Под ред. О. А. Красавчикова. – Москва: Высшая школа, 1985. С. 95–97.

kodeksas savigynos neįtvirtina kaip civilinių teisių gynimo būdo. Rusų teisininkas M. K. Treušnikovas (Треушников) pažymi, kad teisių gynimo būdas – tai materialinės teisės kategorija, o teisių gynimo forma – tai įstatymo nustatyta kompetentingų organų veikla ginant teises, t. y. faktinių aplinkybių nustatymas, teisės normų taikymas, teisių gynybos būdo nustatymas ir sprendimo priėmimas¹⁹. Iš Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.139 ir 6.253 straipsnių analizės matome, kad apginti savo civilines teises galima ir savarankiškai, nesikreipiant į valstybės institucijas, t. y. nurodomas teisę į gynybą įgyvendinantis asmuo. Pastarasis, pasinaudodamas materialinių teisės normų jam suteiktais įgalinimais (Civilinio kodekso normomis, reglamentuojančiomis savigyną), nustatęs faktines aplinkybes, pasirinkęs atitinkamą savigynos būdą ir priemones, gali savarankiškai apginti savo civilines teises. Visa tai leidžia savigyną vadinti civilinių teisių gynimo forma. Priėjus išvadą, kad savigyna – tai civilinių teisių gynybos forma, tampa lengviau nustatyti ir jos vietą bendroje civilinių teisių gynybos sistemoje.

Kai kurie autoriai (N. I. Kleinas (Клейн), M. I. Braginskis (Брагинский)), gynybos formas klasifikuojantys priklausomai nuo gynybos subjekto ir teisės į gynybą įgyvendinimo tvarkos, skiria teisminę ir specialiąją formas²⁰. Mūsų nuomone, šių teisininkų pasirinkti klasifikavimo kriterijai yra teisingiausi, tačiau civilinių teisių gynybos subjektais jie laiko tik valstybines institucijas, todėl mes pritariame tiems (Т. Е. Абовai (Абова), J. К. Толстоjui (Толстой)), kurie manydami, kad teisę į gynybą gali įgyvendinti ne tik valstybinės institucijos, bet ir savarankiškai patys asmenys, skiria bendrąsias (teismines ir neteismines) ir specialiąsias (administracines) civilinių teisių gynybos formas²¹. Tokia klasifikacija atspindi ir savigynos vietą civilinių teisių gynybos sistemoje. Remdamiesi šiais klasifikavimo kriterijais galime skirti tokias civilinių teisių gynybos Lietuvoje formas:

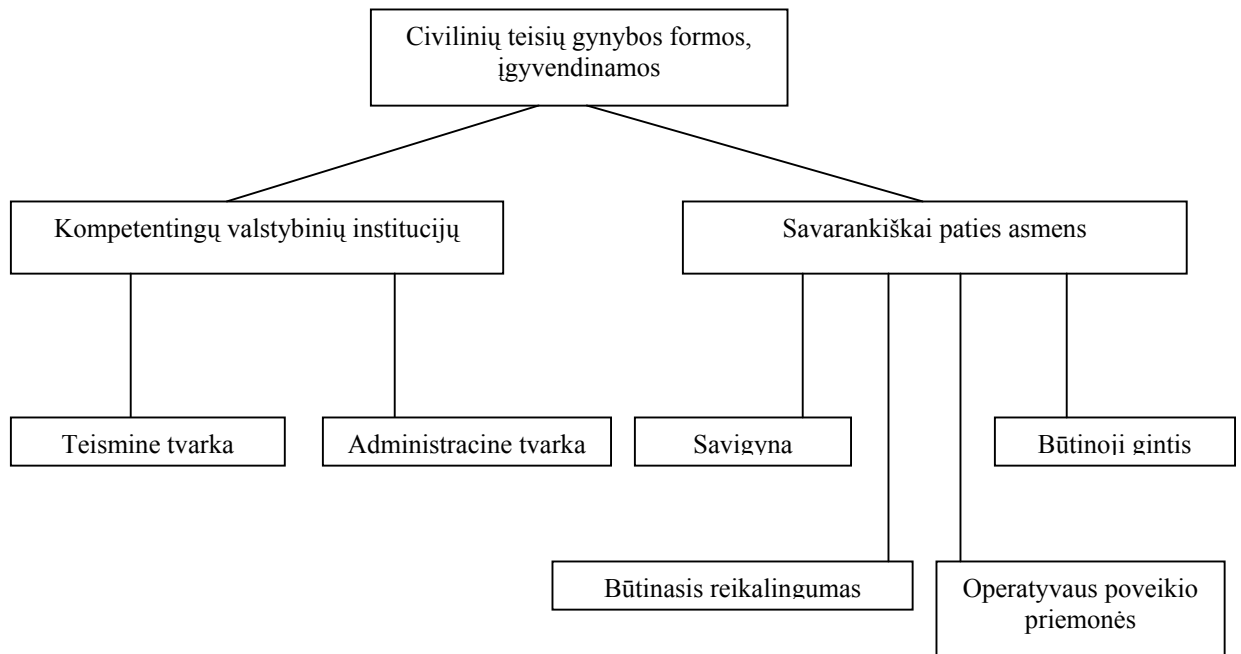
- jurisdikcinė civilinių teisių gynybos forma – tai civilinių teisių gynyba pasitelkus valstybines ar valstybės įgaliotas institucijas (civilinės teisės gali būti ginamos teismine ar administracine tvarka);
- nejurisdikcinė civilinių teisių gynybos forma – tai civilinių teisių gynyba savarankiškais asmens veiksmais, nesikreipiant į kompetentingas valstybės institucijas.

Tai galima pavaizduoti schemiškai (žr. 1 lentelę). Matome, kad naujajame Civiliniame kodekse numatyta savigynos teisė priskiriama prie nejurisdikcinių civilinių teisių gynybos formų.

¹⁸ Свердлык Г. А., Страунинг Э. Л. Защита и самозащита гражданских прав. – Москва: Лекс-Книга, 2002. С. 166.

¹⁹ Ten pat. P. 167.

²⁰ Ten pat. P. 166.

Rašant apie savigynos teisinę prigimtį reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kokia teise – daiktine ar prievoline – laikytina savigynos teisė. „Teisinės prigimties klausimas tiesiogiai susijęs su subjektinių teisių įgyvendinimu ir gynimu. Pavyzdžiui, daiktinės teisės turėtojas gali ginti savo pažeistas teises ne tik nuo konkretaus subjekto, tačiau ir nuo bet kurio asmens, kuris jas pažeidžia ar gali pažeisti, kai tuo tarpu kreditoriaus prievoliniame santykiuje gynyba dažniausiai apsiriboja poveikiu iš anksto nustatytam skolininkui.“²² Manome, kad savigyna turi tiek daiktinės, tiek prievolinės teisės požymių. Vienas iš Civiliniame kodekse įtvirtintų savigynos būdų – daikto sulaikymas – priskiriamas daiktinės teisės institutui: sulaikymo teisės realizavimo tvarką nustato daiktinės teisės normos (IV knygos XIII skyriaus nuostatos). Tai, kad savigynos teisė turi ir prievolinės teisės požymių, liudija:

- Civilinio kodekso 4.235 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog skolininkas, pateikęs adekvatų savo prievolės įvykdymo patvirtinimą, turi teisę reikalauti, kad sulaikytas daiktas būtų perduotas jam;

²¹Свердлов Г. А., Страунинг Э. Л. Защита и самозащита гражданских прав. – Москва: Лекс-Книга, 2002. С. 167.

²² Baranauskas E. Įkeitimo teisinis reguliavimas // Socialinių mokslų daktaro laipsnio disertacija. – Vilnius, 2002. P. 36–37.

- daikto sulaikymo teisė neatsiejama nuo skolininko prievolės kreditoriui, nes sulaikymo teise kreditorius gali pasinaudoti tik jei skolininkas nevykdo prievolės kreditoriui ir tik jei suėjęs reikalavimo įvykdymo terminas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.69 straipsnio 1 dalis numato, jog kreditorius turi teisę naudotis daikto sulaikymo teise kaip vienu iš savo teisių gynbos būdų tol, kol skolininkas įvykdo prievolę;

- savigynos teisė numatyta ir atskirose sutartyse, pavyzdžiui, rangos, pasaugos, pavedimo ir kt.

Apibendrinami tai, kas aptarta šiame poskyryje, galime daryti išvadą, kad Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse naujas civilinių teisių gynbos institutas – savigyna – įtvirtintas kaip viena iš neteisminių civilinių teisių gynbos formų.

1.2. Savigynos principai

Kadangi savigynos institutas šiuolaikinėje Lietuvos civilinėje teisėje atsirado įsigaliojus naujajam Civiliniam kodeksui, dar yra nemažai klausimų, į kuriuos turės atsakyti Lietuvos teisės teoretikai ir teismų praktika. Tačiau tai nereiškia, kad ši dabartinei Lietuvos teisei sistemai dar nauja civilinių teisių gynbos forma nebuvo žinoma apskritai. Priešingai, savigynos teisė pasaulyje egzistavo nuo neatmenamų laikų, o kartu formavosi ir tam tikros esminės nuostatos, pradai, kurie dabar asmenims naudojantis savigyna tampa labai svarbūs. Principų formavimasis trunka šimtmečius, dėl to jie atspindi tikrai objektyviai visuomenėje egzistuojančius tam tikrus kurios nors srities santykius. Todėl savigynos principai turėtų pagelbėti tuomet, kai nėra aišku, koku savigynos būdu galima pasinaudoti ar apskritai tam tikroje situacijoje savigyna leidžiama, arba, pavyzdžiui, norint nustatyti, kur yra jos panaudojimo ribos. Pažymėtina, kad šiuo metu tai aktualu tiek kiekvienam asmeniui, priverstam ginti savo teises savarankiškai, tiek teisėsaugos institucijoms, kurioms teks spręsti su tokiu teisių gynimu susijusius klausimus.

Kalbant apie konkrečius savigynos principus reikia pažymėti, kad visi civilinės teisės principai yra tarpusavyje susiję ir papildo vienas kitą. Todėl ir daugelis savigynos principų yra tapatūs principams, būdingiems tiek kitoms civilinių teisių gynbos formoms, tiek visai civilinės teisės sistemai²³. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad savigynos principai turi būti taikomi kartu su bendraisiais civilinės teisės principais, t. y. tais, kurie įtvirtinti Civilinio kodekso 1.2 ir 1.5

²³ Daugiau apie tai žr. Свердлов Г. А., Страунинг Э. Л. Защита и самозащита гражданских прав. – Москва: Лекс-Книга, 2002. С. 20–33.

straipsniuose²⁴. Asmeniui naudojantis mūsų analizuojama civilinių teisių gynybos forma, visų pirma privalu įgyvendinti savo teisę į gynybą sutinkamai su šiais principais. Pastarųjų plačiau neaptarinėsime, kadangi civilinės teisės subjektai šių nuostatų turi laikytis visada, o ne tik naudodamiesi savigynos teise²⁵.

Tačiau iš visų savigynos principų reikia išskirti vienu iš svarbiausių laikytiną savigynos principą – **savarankiškumo ginant savo civilines teises principą**. Tikriausiai visais laikais ir visose valstybėse tai buvo ir yra pagrindinis savigynos principas. Būtent jis išskiria savigyną iš kitų civilinių teisių gynybos formų. Šis principas numato, kad asmuo naudodamasis savigynos teise nesikreipia į jokiais valstybines institucijas. Daugumos valstybių, tarp jų ir Lietuvos, civiliniuose įstatymuose įtvirtinta nuostata, jog savigyna laikytini asmens veiksmai, kuriais jis savarankiškai gina savo civilines teises, kai neįmanoma laiku gauti kompetentingos valstybės institucijų pagalbos. Vadinasi, imdamasis savigynos asmuo savarankiškai nusprendžia, kad jo teisės yra pažeistos arba kad atsirado realus pavojus, jog jos bus pažeistos. Atsižvelgdamas į teisės pažeidimo pobūdį, jis pasirenka atitinkamą savigynos būdą ir įgyvendina savo teisę į gynybą sutinkamai su kitais savigynos (civilinės teisės) principais.

²⁴ Literatūroje pažymima, kad teisės principus, kaip ir visą teisės sistemą, reikia analizuoti ne izoliuotai, o sistemiškai. Tai labai svarbu norint išvengti konkrečių principų kolizijos. Nė vieno principo negalima absoliutinti, nes vieno principo absoliutinimas kartu gali reikšti kito pažeidimą. Pavyzdžiui, sutarties laisvės principo absoliutinimas gali lemti teisingumo, sąžiningumo, šalių lygiateisiškumo principų pažeidimą. Žr. Mikelėnas V. Prievolių teisė. I dalis. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 192.

²⁵ Šių principų turinys pakankamai plačiai atskleistas literatūroje. Žr. pvz.: Mikelėnas V. Prievolių teisė. I dalis. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 192–195; Civilinė teisė. Bendroji dalis / moksl. red. V. Pakalniškis. – Vilnius: LTU, 2004. T. 1. P. 58–70.

2 skyrius. SAVIGYNOS TURINYS

2.1. Savigynos sąvokos ir turinio probleminiai aspektai

Fiziniai ir juridiniai asmenys, būdami civilinių teisinių santykių subjektai, įgyja tam tikras teises ir pareigas, sudarančias konkretaus civilinio teisinio santykio turinį. Kiekvienos subjektinės teisės įgyvendinimo realumas ir socialinė vertė priklauso nuo to, kiek efektyvi jos gynyba pažeidimo atveju. V. P. Gribanovas taip pat pažymi, kad neapsaugota teisė gali vadintis tik deklaratyvia teise, kadangi subjektinių teisių, kurių negarantuoja būtinos gynybos priemonės, įgyvendinimas visiškai priklausytų nuo kitų asmenų valios ir valstybinės valdžios autoriteto²⁶.

Analizuodami Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normas matome, kad jame numatytos dvi pagrindinės teisėsaugos rūšys:

- valstybinė civilinių teisių gynyba;
- teisių gynyba savo jėgomis.

Prie pastarosios priskiriama savigyna. Įvairiais laikotarpiais ir įvairiose valstybėse šis terminas buvo ir yra suprantamas nevienareikšmiškai. „Akis už akį, dantis už dantį“²⁷, – šis skambus šūkis žinomas nuo seno ir turbūt geriausiai atspindi savigynos prigimtį. Vargu ar kam nors kyla abejonių, kad poreikis gintis atsirado kartu su žmonija. Žinoma, žvelgiant į tokius senus laikus sunku būtų kalbėti apie civilinių teisių savigyną, tačiau jos šaknų tikriausiai reikia ieškoti būtent ten. Juk tuomet, kai iki teismų ir kitų valstybinių institucijų, galų gale iki pačios pirmosios valstybės gimimo buvo dar labai toli, tai buvo vienintelis būdas apginti save.

Savigynos pėdsakų galime aptikti jau senovės Babilone, Hamurapio teisyne (XVIII a. pr. Kristų). Šio vieno iš pirmųjų rašytinių teisės šaltinių 116 straipsnyje sakoma: „Jei paimtasis užstatan miršta paėmusiojo namuose dėl sumušimo arba blogo su juo elgesio, tai užstato davėjas įrodo savo pirklio (kreditoriaus) kaltę ir, jei jis yra laisvojo sūnus, tai nužudomas ir pirklio sūnus; jei jis yra laisvojo vergas, tai pirklys moka trečdalį minos sidabro; taip pat jis netenka viso to, ką jis

²⁶ Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. – Москва: Статут, 2000. С. 104–105.

²⁷ Literatūroje nurodoma, kad savigyna kilusi iš keršto teisės. Iš pradžių, Mozės įstatymo galiojimo metu, kerštas buvo suvokiamas kaip neribotas, jis apėmė tiek galimybę aktyviai gintis užpuolimo metu, tiek po užpuolimo keršyti užpuolikui ar visai jo giminei. Vėliau keršto teisė pradedama riboti ir galiausiai visai uždraudžiama. Palikta tik teisė gintis padarant užpuolikui žalos (žr. Pavilionis V., Merkevičius R. Būtinoji gintis: mokomoji priemonė. – Vilnius: Justitia, 1999. P.21–22.). Reikia pažymėti, kad egzistuoja ir kita teorija, kuri teisę gintis kildina ne iš keršto, o sieja su prigimtinė žmogaus teise gyventi (communis lex naturae). Manoma, kad šiuolaikinė teisė gintis atsirado pamažu plėtojantis žmogaus siekiu išgyventi teisei. Ši ilgainiui virsta asmeninio keršto teise, vėliau pastaroji ribojama ir tampa šiuolaikine formalizuota gintimi. Žr. Ten pat. P. 21–25.

paskolino.²⁸ Arba 117 straipsnis: „Jei kas padaro skolų ir dėl jų parduoda arba atiduoda užstatan savo žmoną, sūnų arba savo dukterį, tai šie pas jų pirkėją ar užstato laikytoją tarnauja trejus metus; ketvirtaisiais metais jie atgauna laisvę.“²⁹

Atsiradus pirmą kartą bendruomeninėms visuomenėms, joms tobulėjant ir per ilgus šimtmečius virstant dariniaus, turinčiais panašumų į šiuolaikines valstybes, atsirado ir kitų galimybių apginti pažeistas savo teises – padedant valstybinėms institucijoms. Jau antikos laikais buvo pripažįstama, kad pastaroji civilinių teisių gynybos forma yra kur kas priimtinesnė, kadangi pastebėta, jog vyraujant savigynai jokios kalbos apie teisingumą ar tinkamą teisių gynybą negali būti. Tiesiog kas stipresnis – tas teisesnis. Ar tai reiškia, kad savigyna jau senovės Romos laikais buvo uždrausta? Galima sutikti su V. Mikelėno nuomone, jog romėnų teisė draudė savigyną. Jis mini, jog *Decretum Divi Marci* įtvirtino taisyklę, kad asmuo, siekdamas įgyvendinti savo teisę, turi kreiptis pagalbos į valstybę, o ne pats naudoti jėgą³⁰. Kreditorius, kuris paimdavo skolininko daiktus norėdamas patenkinti savo reikalavimus, turėdavo juos gražinti ir netekdavo reikalavimo teisės. Valentiniano, Teodosijaus ir Arkadijaus įstatymuose rašoma, kad asmuo, prievarta atėmęs daiktą, turi gražinti šitą daiktą ir dar praranda nuosavybės teisę į jį, o jeigu paašketų, kad daiktas nėra jo nuosavybė, tai dar turėtų sumokėti nukentėjusiajam daikto vertę³¹. Vis dėlto pažymėtina, kad senovės Romoje egzistavo ir kitos taisyklės, įtvirtinusios savigyną. *Vim vi repellere licet* (prieš prievartą gali būti naudojama jėga) – ši sena taisyklė, užrašyta teisininko Kasijaus, buvo laikoma prigimtinės teisės norma (*naturae comparatur*)³².

Savigynos dviprasmiškas vertinimas civilinėje teisėje išliko iki mūsų dienų. Daugumos valstybių įstatymai draudžia asmeniui įgyvendinti savo teises pačiam naudojant prievartą. Pripažįstama, kad savigyna yra išimtinė pažeistos teisės gynybos priemonė. V. Mikelėnas pažymi, jog tai lemia kelios priežastys. Anot autoriaus, visuomenė yra suinteresuota, kad asmenų ginčas būtų sprendžiamas sąžiningai, laikantis teisingų ginčo sprendimo taisyklių. Deja, savigynos atveju to užtikrinti neįmanoma. Kilus ginčui dėl teisės turi būti išklaustytos abi šalys, kadangi dažniausiai neaišku, kuri šalis teisi. Tam reikalingas trečiasis asmuo, kuris tai nustatytų. Be to, pažymima, kad ginčas sprendžiamas remiantis teise. Todėl ginčų sprendimas pirmiausia susijęs su teisės normų taikymu ginčo šalių konkretiems santykiams. Akivaizdu, kad ne visi gali teisingai nustatyti ir pritaikyti teisės normą, nes tai reikalauja teisinių žinių. V. Mikelėnas

²⁸ Tamošaitis A., Kairys J. Hammurabio įstatymas. – Kaunas: VDU, 1938. P. 49.

²⁹ Ten pat.

³⁰ Mikelėnas V. Civilinis procesas. I dalis. – Vilnius: Justitia, 1997. P. 13.

³¹ Хвостов В. М. Система римского права. – Москва: Спарк, 1996. С. 209.

pažymi, kad jau nuo Montesquieu laikų visuotinai pripažįstama, jog taikyti teisę ir spręsti ginčus dėl teisės yra teismo prerogatyva³³. Kita vertus, savigynos instituto visiškai neatsisakoma. Net bendrosios teisės sistemos šalių (JAV, Anglijos) teismai nors ir retai, tačiau pripažįsta savigynos galimybę. Daugelis valstybių dar nesugeba laiku ir efektyviai apginti savo piliečių pažeistų teisių, todėl „jeigu valstybė nepajėgia ar nesugeba to padaryti, ji privalo savo piliečiams suteikti adekvačią jos (t. y. valstybės) nerealizuojamai pareigai teisę – teisę į savigyną.“³⁴ Būtent dėl šios priežasties daugelio šalių civiliniai įstatymai numato savigyną. Pasaulyje pastebėta tokia tendencija: kuo silpnesnė valstybės valdžia, kuo mažesnis jos autoritetas, tuo didesnius įgaliojimus ginti pažeistas savo teises valstybė deleguoja savo piliečiams³⁵.

Įsigaliojus naujam Civiliniam kodeksui savigyna buvo įteisinta ir Lietuvoje, tačiau šis institutas mūsų teisėje buvo žinomas ir anksčiau. Savigynos apraiškų galime aptikti jau pirmajame rašytiniame Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisės šaltinyje – 1468 metų Kazimiero teisyne. Manoma, kad šis teisyne sudarytas iš tuo metu buvusių paprotinės teisės normų. Vadinasi, galime daryti išvadą, kad savigyna buvo žinoma ir iki teisyne sudarymo. Reikia pažymėti, jog šiame šaltinyje buvo įtvirtintos normos, draudžiančios savigyną. Apie tai byloja tokie žodžiai: „Taip pat, jeigu kam atsitiks kokia byla su kuo, kai kils ginčas dėl žemės, tada pasikviesti tekūnus; o jeigu dėl kitų reikalų, pasikviesti teisėjus ir tiesos ieškoti teisme, o kirtimų (miško) ir užpuolimų daryti negalima.“³⁶

Anksčiau, kai Lietuva buvo Sovietų Sąjungos sudėtyje ir jau atkūrus nepriklausomybę, tačiau dar galiojant 1964 metų Civiliniam kodeksui, civilinių teisių gynimas savo jėgomis buvo draudžiamas ir laikomas savavaldžiavimu. Nors galiojant minėtajam įstatymui toks gynimas ir buvo uždraustas, bet, matyt, jis buvo reikalingas, nes nebuvo mechanizmo, leidžiančio pasitelkus teismines institucijas operatyviai apginti savo civilines teises. Tai patvirtina ir V. Mikelėnas teigdamas, kad nors savigyna ir nebuvo įteisinta, tačiau ji vis tiek buvo naudojama. Pavyzdžiui, dažnai pasitaikydavo tokių situacijų, kuomet kreditorius nesulaukęs, kol skolininkas jam grąžins skolą, savarankiškai panaudodamas prieš skolininką prievartą bandydavo ją atgauti³⁷.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas savigyną apibūdina kaip asmens veiksmus, kuriais jis teisėtai priverstinai įgyvendina savo teisę, kai neišmanoma laiku gauti kompetentingų valstybės

³² Римское частное право // Под. ред. проф. И. Б. Новицкого и проф. И. С. Петерского. – Москва: Юриспруденция, 2001. С. 41.

³³ Mikelėnas V. Civilinis procesas. I dalis – Vilnius: Justitia, 1997. P. 14.

³⁴ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. – Vilnius: Justitia, 1995. P. 273.

³⁵ Свердлык Г. А., Страунинг Э. Л. Защита и самозащита гражданских прав. – Москва: Лекс-Книга, 2002. С. 159.

³⁶ Kazimiero teisyne (1468 m.). – Vilnius: Mintis, 1967. P. 18.

³⁷ Mikelėnas V. Civilinis procesas. I dalis. – Vilnius: Justitia, 1997. P. 12.

institucijų pagalba, o nesiėmus savigynos priemonių teisės įgyvendinimas taptų negalimas arba iš esmės pasunkėtų (CK 6.253 str. 8 d.). Pažvelgę į kitų šalių civilinius įstatymus pastebėsime, kad juose įtvirtintos savigynos sąvokos yra labai skirtingos. Ar Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinta šios civilinių teisių gynimo formos sąvoka vartojama pagrįstai, koks jos turinys? Manome, kad atsakyti į šiuos klausimus padėtų kitų šalių civilinių įstatymų ir teisės doktrinoje vyraujančių teorijų analizė. Lietuvos, kaip ir Rusijos, įstatymų leidėjas Civiliniame kodekse įtvirtino tik savigynos sąvoką. Lenkijos civiliniame kodekse pateikiamas tik savivalbos terminas. Vokietijos įstatymų leidėjas iki šiol tebegaliojančiame žymiajame 1896 metų Civiliniame kodekse įtvirtino dvi civilinių teisių gynimo formas: savignyą (Selbstverteidigung) ir savigalbą (Selbsthilfe). P. A. Miškinis pritaria pastarajam skirstymui teigdamas, kad šios sąvokos yra netapačios. Jis savignyą civilinėje teisėje supranta kaip fizinės prievartos panaudojimą siekiant apginti savo civilines teises nuo gresiančio ar jau vykstančio teisės pažeidimo, o savigalbą – kaip nukentėjusiojo dėl pažeidimo asmens veiksmus siekiant pašalinti teisės pažeidimo pasekmes³⁸. Vadinasi, autorius prie savivalbos priskiria tik tokius veiksmus, kuriuos, siekdamas pašalinti teisės pažeidimo pasekmes, asmuo savarankiškai atlieka jau po teisės pažeidimo. Panašiai savigalba apibrėžiama ir Vokietijos civilinio kodekso 229 paragrafe: savigalba – tai asmens veiksmai, kai asmuo savivalbos tikslu turi teisę paimiti, sugadinti ar net sunaikinti kito asmens daiktą, sulaikyti skolininką, įtartą siekiant pasislėpti, jeigu nėra galimybės laiku gauti kompetentingų valstybės institucijų pagalbą ir yra pavojus, kad nedelsiant nesiėmus veiksmų kreditoriaus reikalavimas nebus įvykdytas arba jo vykdymas bus iš esmės apsunkintas. Vokiečių teisininkas P. Bähras, rašydamas apie savigalbą, pateikia tokį jos pavyzdį: Šmitas skolingas Gustavui. Praėjus skolos gražinimo terminui, jos neatgavęs Gustavas nuvažiuoja pas skolininką norėdamas pareikalauti atiduoti skolą. Jis randa Šmitą besiruošiantį išvykti į užsienį. Gustavas panaudodamas jėgą atima iš bandančio pabėgti skolininko pasą bei lėktuvo bilietą ir taip sutrukdo jam išvykti³⁹. Tokiu atveju Gustavo veiksmai negali būti pripažinti neteisėtais, kadangi jis negalėjo laiku sulaukti teisėsaugos institucijų pagalba. Mūsų nuomone, tiek savivalbos, tiek savigynos atveju asmuo pats, nesikreipdamas į teisėsaugos institucijas, gina savo civilines teises, siekia pašalinti joms gresiantį pavojų, todėl turėtų būti vartojamas vienas – savigynos – terminas. Lenkų civilistas Z. Radwański teigia, kad civilinių teisių gynyba savo jėgomis gali įgyti savigynos arba savivalbos formas. Atremiant pavojų ar siekiant pašalinti jo grėsmę, vartojamas savigynos terminas, realizuojant savo reikalavimus, kurie kyla dėl jau įvykdyto teisės

³⁸ P. A. Miškinis. Savigny Lietuvos civilinėje teisėje // Jurisprudencija: mokslo darbai, 2002. Nr. 28(20). P. 19.

³⁹ Bähr P. Grundzuge des Bürgerlichen Rechts. 9 Auflage. – München: Verlag Franz Vahlen, 1995. S. 47

pažeidimo, – savivalbos⁴⁰. Matome, kad šie skirtingi terminai vartojami atsižvelgiant į savarankiškai asmens atliekamų veiksmų pobūdį, t. y. į tai, ar veiksmai atliekami prieš civilinių teisių pažeidimą ar po jo. Manytume, kad toks skirstymas nėra tikslingas, o kelių sąvokų vartojimas kalbant apie tą patį reiškinį, t. y. apie priverstinį savo teisės įgyvendinimą jėga, gali sukelti nereikalingą painiavą. Pavyzdžiui, P. A. Miškinis atsižvelgdamas į tai, kokie savigynos atvejai numatyti mūsų Civiliniame kodekse, mano, jog geriau būtų juos vadinti savivalba, kadangi, anot jo, savivalba – tai asmens savarankiški veiksmai, kuriuos jis atlieka jau po teisės pažeidimo⁴¹. Negalime pritarti šiam autoriui, nes priešingu atveju reiktų atsakyti į klausimą, koku pagrindu prie savivalbos priskiriamas Civilinio kodekso 6.58 straipsnyje įtvirtintas vienas iš savigynos būdų – prievolės vykdymo sustabdymas? Juk šia teise kreditorius gali pasinaudoti ne tik po to, kai kita prievolės šalis neįvykdė savo prievolės, t. y. po teisės pažeidimo, bet ir tada, kuomet aišku, jog prievolė nebus įvykdyta, t. y. dar prieš teisės pažeidimą. Rusijos civilistai (pavyzdžiui, J. G. Basinas (Басин), G. A. Sverdlykas, E. L. Strauningas) analizuodami savigynos institutą pažymi, kad savigyna naudojama tada, kai norima užkirsti kelią teisės pažeidimui, užtikrinti asmens teisių neliečiamumą, pašalinti teisės pažeidimo pasekmes⁴². Vadinasi, jie neskirsto savarankiškai asmens atliekamų veiksmų pagal tai, kada jie teisės pažeidimo atžvilgiu atliekami. Visais atvejais vartojamas vienas – savigynos – terminas. Pritariame Lietuvos įstatymų leidėjui, kuris naujajame Civiliniame kodekse įtvirtino tik savigynos sąvoką.

Tačiau mūsų kodekse įtvirtinta savigynos sąvoka kritikuotina kitu aspektu, t. y. dėl jos turinio apimties. Deja, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas savigynos panaudojimo galimybę numato tik tuomet, kai tarp šalių yra sutartiniai santykiai (pavyzdžiui, daikto sulaikymas). Tarkime, atvejis, kai asmuo pastebi, kad chuliganai daužo kieme stovintį jo automobilį ir juos sutramdo, pagal šį įstatymą nebūtų pripažintas savigyna. Tokie veiksmai greičiausiai būtų įvardyti kaip būtinoji gintis. Kaimyninėje Rusijoje savigyna suprantama daug plačiau. Pavyzdžiui, jeigu apie asmenį žiniasklaidoje buvo paskelbta tikrovės neatitinkanti informacija, jis, pasinaudodamas savigynos teise, gali toje pačioje žiniasklaidoje tai paneigti. V. P. Gribovas savigynos priemones taip pat skirsto į prevencinio ir gynybinio pobūdžio. Prie prevencinio pobūdžio priemonių jis priskiria turto savininko naudojamas apsaugos priemones (signalizacijų įdiegimą, įvairių užtvarų pastatymą). Mokslininkas pažymi, jog naudojant tokias priemones reikia laikytis įstatymų. Priešingu atveju bus peržengtos savigynos ribos. Pavyzdžiui, savininkas, norėdamas apsaugoti savo valdas, jas aptveria

⁴⁰ Radwański Z. Prawo cywilne-część ogólna. – Warszawa: Beck, 1999. S. 374.

⁴¹ P. A. Miškinis. Savigyna Lietuvos civilinėje teisėje // Jurisprudencija: mokslo darbai, 2002. Nr. 28(20). P. 19.

⁴² Свердлов Г. А., Страунинг Э. Л. Защита и самозащита гражданских прав. – Москва: Лекс-Книга, 2002. С. 150, 154.

spygliuota tvora ir ja paleidžia elektros srovę. Arba asmuo, siekdamas apsaugoti savo automobilį, garaže taip įtaiso šautuvą, kad atidarius duris jis iššautų tiesiai į kojas. Akivaizdu, kad tokiais atvejais savigyna bus neteisėta. Asmuo neteisėtai naudojasi savo teise į civilinių teisių savigyną, nes tokiais veiksmais siekiama ne tik apsaugoti savo turtą, bet ir padaryti kitam asmeniui žalos. „Tokio pobūdžio gynybos priemonės, – pažymi V. P. Gribanovas, – ne tik neatitinka savigynos esmės, bet, po jų panaudojimo kilus sunkioms aplinkybėms, gali būti traktuojamos ir kaip nusikaltimas.“⁴³ Gynybinio pobūdžio savigynos priemonėmis, anot šio mokslininko, laikytina būtinoji gintis ir būtinasis reikalingumas.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.253 straipsnis būtinąją gintį, būtinąjį reikalingumą ir savigyną pateikia kaip savarankiškus atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindus.

Savigyna – tai asmens veiksmai, kuriais jis teisėtai priverstinai įgyvendina savo teisę, kai neįmanoma laiku gauti kompetentingų valstybės institucijų pagalbos (CK 6.253 str. 8 d.).

Būtinoji gintis – tai veiksmai, kuriais siekiama gintis arba ginti kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio neteisėto pavojingo kėsینimosi (CK 6.253 str. 7 d.).

Būtinasis reikalingumas – tai veiksmai, kuriais asmuo priverstas padaryti žalos dėl to, kad siekia pašalinti jam pačiam, kitiems asmenims ar jų teisėms, visuomenės ar valstybės interesams gresiantį pavojų, išvengti gresiančio didesnės žalos padarymo žalą patyrusiajam ar kitam asmeniui, jeigu žalos padarymas tomis aplinkybėmis buvo vienintelis būdas išvengti didesnės žalos (CK 6.253 str. 6 d.).

Taigi Lietuvos įstatymų leidėjas būtiniosios ginties ir būtinąjo reikalingumo nepriskiria savigynai. Matyti, jog civilinių teisių savigynos institutas naujajame kodekse suvokiamas pakankamai siaurai. Lietuvos teisės paminklais jau tapusiuose trijuose Statutuose savigyna buvo įtvirtinta žymiai platesnės apimties. Pavyzdžiui, I Lietuvos Statutas leido persekioti pažeidėją, atlikti kratą atsekus paskui pažeidėją pėdsakais, netgi sulaikyti, kai asmuo užtikdavo pažeidėją darantį jam žalą ir neturėdavo galimybės gauti didžiojo kunigaikščio pareigūnų ar pažeidėjo pono pagalbos. Tiek II, tiek III Statutai taip pat įtvirtino gana plačias savigynos teises. Asmuo, patyręs žalą ar užtikęs pažeidėją, galėjo pažeidėją sulaikyti, vyti, atimti iš pažeidėjo jo pagrobtą turtą⁴⁴. Akivaizdu, jog anuomet savigyna buvo laikomi veiksmai, turintys būtinąjo reikalingumo ir būtiniosios ginties požymių. Vokietijos civiliniame statute ir būtinoji gintis, ir būtinasis reikalingumas taip pat

⁴³ Грїбанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. – Москва: Статут, 2000. С. 117–119.

⁴⁴ P. A. Miškinis. Savigyna Lietuvos civilinėje teisėje // Jurisprudencija: mokslo darbai, 2002. Nr. 28(20). P. 18.

priskiriami prie savigynos. Rusijos įstatymų leidėjas būtinąją gintį ir būtinąjį reikalingumą irgi laiko savigynos būdais, tačiau šios šalies doktrinoje nuomonės šiuo klausimu išsiskiria. Vieni (G. A. Sverdlykas, E. L. Strauningas) teigia, kad nors savigyna ir būtinoji gintis bei būtinasis reikalingumas turi panašumų, tačiau visiškai sutapatinti šių sąvokų negalima. Nurodomos kelios šito priežastys:

- savigyna naudojama ginant savo civilines teises, o būtiniosios ginties ar būtinąjo reikalingumo atveju gali būti ginamos ne tik savo, bet ir kitų asmenų teisės;
- skirtingai nei savigynos atveju, būtiniosios ginties ar būtinąjo reikalingumo atveju, gali būti ginamos ne tik civilinės, bet ir kitos teisės (pavyzdžiui, politinės, darbo ir kt.);
- savigynos teisių realizavimo pagrindas yra bet koks civilinių teisių pažeidimas, būtiniosios ginties ar būtinąjo reikalingumo – daromas ar tuoj įvyksiantis nusikaltimas arba teisės pažeidimas;
- būtinąjo reikalingumo ir būtiniosios ginties teisėto realizavimo sąlygos skiriasi nuo savigynos teisėto realizavimo sąlygų⁴⁵.

V. P. Gribanovas mano, kad savigyna – tai veiksmai, kuriais siekiama apsaugoti savo civilines teises nesutartiniuose santykiuose. Jis teigia, kad savigyna – tai faktiniai asmens veiksmai, kuriais siekiama apsaugoti asmenines ar turtines teises ir interesus. Atsižvelgdamas į tai prie savigynos jis priskyrė būtinąją gintį ir būtinąjį reikalingumą⁴⁶. Šio mokslininko pozicija įdomi tuo, kad, jo nuomone, savigyna gali būti pripažįstami tik faktinio pobūdžio veiksmai. Juridinio pobūdžio veiksmus, kuriuos atlieka pats įgaliotasis asmuo, teisininkas laiko operatyvinio poveikio priemonėmis⁴⁷.

M. I. Braginskio ir N. I. Kleino teigimu, savigyna – tai veiksmai, kuriais siekiama apsaugoti nuo pažeidimo savo civilines teises nesutartiniuose santykiuose (būtinąją gintį ir būtinąjį reikalingumą), taip pat kai kurie veiksmai sutartiniuose santykiuose, pavyzdžiui, daikto sulaikymas⁴⁸.

G. Basinas mano, kad savigyna – tai veiksmai, kuriais siekiama apsaugoti nuo pažeidimo savo civilines teises tiek sutartiniuose, tiek nesutartiniuose santykiuose, t. y. ir būtinąją gintį, ir būtinąjį reikalingumą jis priskiria prie savigynos⁴⁹.

Profesorius S. Tiutriumovas (Тютрюмов) taip pat laikosi nuomonės, kad būtinąją gintį ir būtinąjį reikalingumą yra savigynos būdai⁵⁰.

⁴⁵ Сverdлык Г. А., Страунинг Э. Л. Защита и самозащита гражданских прав. – Москва: Лекс-Книга, 2002. С. 148.

⁴⁶ Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. – Москва: Статут, 2000. С. 117.

⁴⁷ Кораблева М. С. Защита гражданских прав: новые аспекты // Актуальные проблемы гражданского права. – Москва: Статут, 1998. С. 86.

⁴⁸ Сverdлык Г. А., Страунинг Э. Л. Защита и самозащита гражданских прав. – Москва: Лекс-Книга, 2002. С. 147.

G. J. Stojakino (Стоякин) nuomone, savigny – tai įstatymo numatyti civilinės teisės subjekto naudojami vienašališki teisinio ar faktinio pobūdžio veiksmai, kuriais siekiama nutraukti jo turtines ir asmenines teises pažeidžiančius veiksmus. Todėl nei būtinoji gintis, nei būtinasis reikalingumas negali būti laikomi savigny, kadangi tokie veiksmai priskiriami prie fizinio, o ne teisinio pobūdžio veiksmy. Šis teisininkas faktinio pobūdžio veiksmis laiko savarankiškai nesutartiniuose santykiuose atliekamus civilinių teisių gynybos veiksmus. Jo nuomone, juridinio pobūdžio veiksmai – tai civilinių teisių gynybos veiksmai, atliekami sutartiniuose santykiuose⁵¹. Mes pritariame tiems, kurie teigia (G. A. Sverdlykas, E. L. Strauningas), kad bet kokie savigny veiksmai yra faktinio pobūdžio ir nepriklausomai nuo to, kokie teisiniai santykiai ginami, sukelia teises pasekmes⁵².

Lietuvos teisininkai irgi neturi vieningos nuomonės. „Būtinoji gintis yra gynimasis nuo užpuolimo, savigny – savo teisės priverstinis įgyvendinimas jėga“, – teigia V. Mikelėnas⁵³. Yra pritariančių šiai nuomonei, kadangi, anot jų, būtinosios ginties atveju siekiama apsiginti nuo kėsinosi ar pavojaus, tačiau asmuo nesiekia įgyvendinti savo teisės⁵⁴. Iš Civilinio kodekso 6.269 straipsnio analizės galime matyti, kad įstatymų leidėjas savigny taip pat laiko siauresne civilinių teisių gynybos forma, palyginti su būtinaja gintimi, nes savigny laikomas tik gynimasis nuo kito asmens neteisėtų veiksmy, o būtinoji gintis reiškia ne tik gynimąsi, bet ir kito asmens gynimą⁵⁵. Nesutikdami su tokia pozicija, pateikiame paprastą gyvenimišką pavyzdį, kuris parodys, kad savigny galima apginti ne tik save, bet ir kitą asmenį. Petras skolingas Jonui. Petras, nenorėdamas atiduoti skolos, sumano pabėgti į užsienį. Atsitiktinai sutikęs Petrą oro uoste, Jonas jį sulaiko. Taip Jonas užsitikrina sau galimybę atgauti skolą, tačiau paaiškėja, kad bandantysis pabėgti buvo skolingas ne tik jam, bet ir dar keliems kaimynams. Taigi Jonas apsaugojo ne tik savo, bet ir kitų teises.

P. A. Miškinis mano, kad „tiek būtinosios ginties, tiek būtinojo reikalingumo atveju asmuo gina ir savo teises, siekia pašalinti toms teisėms gresiantį pavojų, todėl tiek būtinoji gintis, tiek būtinasis reikalingumas yra taip pat ir savigny būdai.“⁵⁶

⁴⁹ Сverdлык Г. А., Страунинг Э. Л. Защита и самозащита гражданских прав. – Москва: Лекс-Книга, 2002. С. 147.

⁵⁰ Тютрюмов И. М. Гражданское право. – Юрьев: Маттисена, 1922. С. 102.

⁵¹ Сverdлык Г. А., Страунинг Э. Л. Защита и самозащита гражданских прав. – Москва: Лекс-Книга, 2002. С. 149–150.

⁵² Ten pat. P. 150.

⁵³ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. – Vilnius: Justitia, 1995. P. 258.

⁵⁴ Civilinė teisė. Prievolių teisė. / moksl. red. D. Ambrasienė, E. Baranauskas. – Vilnius: LTU, 2004. P. 203.

⁵⁵ P. A. Miškinis. Savigny Lietuvos civilinėje teisėje // Jurisprudencija: mokslo darbai, 2002. Nr. 28(20). P. 20.

⁵⁶ Ten pat.

Mes visiškai pritariame P. Vitkevičiui, kuris teigia, kad savignyna reikia laikyti visus atvejus, kuomet asmuo ginasi savo jėgomis ir priemonėmis, nesikreipdamas į teisėsaugos institucijas. Šis teisininkas, mūsų nuomone, teisingai pažymi, kad būtinoji gintis kai kuriais požymiais skiriasi nuo savignynos, tačiau šias civilinių teisių gynybos formas vienija tai, jog abiem atvejais asmuo ginasi pats, pats imasi vienokių ar kitokių priemonių savo ar kitų asmenų teisėms ginti ar įgyvendinti⁵⁷. Tiek būtinosios ginties, tiek būtinojo reikalingumo, tiek operatyvaus poveikio priemonių taikymo atveju asmuo nesikreipia į valstybę pagalbos, vadinasi, savignyna yra platesnė sąvoka, kuri apima visas paminėtas civilinių teisių gynybos formas.

Apibendrinami tai, kas aptarta šiame poskyryje, galime daryti išvadą, kad savignynos samprata Civiliniame kodekse yra nepagrįstai susiaurinta. Atsižvelgdami į tai, siūlytume šiame įstatyme įtvirtinti nuostatą, kad savignyna laikytini visi asmens veiksmai, kuomet jis savarankiškai, nesikreipdamas į kompetentingas valstybės institucijas, gina savo teises, ir prie savignynos priskirti ir būtinąją gintį, ir būtinąjį reikalingumą, ir operatyvaus poveikio priemones.

2.2. Savignynos ribos, jos realizavimo teisėtumo sąlygos

Kuomet savignyna dar nebuvo įteisinta, t. y. galiojant 1964 metais priimtam Civiliniam kodeksui, bet koks civilinių teisių gynimas savo jėgomis buvo laikomas savavaldžiavimu, t. y. baudžiamuoju nusikaltimu, lengvesniais atvejais – administraciniu pažeidimu⁵⁸. Įsigaliojus naujam Civiliniam kodeksui, laikantis tam tikros tvarkos, atsirado galimybė asmeniui pačiam apginti savo civilines teises. Kadangi anksčiau padarėme išvadą, kad savignyna yra civilinių teisių gynybos forma, manytume, kad civilinės teisės subjektai, naudodami vienokius ar kitokius savignynos būdus, jos ribose savarankiškai gali apginti savo civilines teises. Suprantama, bet koks šių ribų peržengimas būtų laikomas neteisėtu šios gynybos formos realizavimu. Taigi kur yra ta riba, kurią peržengus savignyna taptų neteisėta? Kokios yra savignynos teisėto realizavimo sąlygos?

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.139 straipsnyje sakoma, kad panaudoti savignyną ginant savo civilines teises leidžiama tik šio kodekso numatytais atvejais. Vadinasi, kalbant apie šios civilinių teisių gynybos formos teisėtumą, tai būtų viena iš jos teisėto realizavimo sąlygų. Įstatymų leidėjo siekis imperatyviai nurodyti šiuos atvejus suprantamas – naudojant savignyną varžomos kito

⁵⁷ Civilinė teisė / ats. red. V. Staskonis. – Kaunas: Vija, 1997. P. 67-68.

⁵⁸ P. A. Miškinis. Savignyna Lietuvos civilinėje teisėje // Jurisprudencija: mokslo darbai, 2002. Nr. 28(20). P. 19.

asmens teisės, jam padaroma žalos⁵⁹. Tačiau analizuodami Civilinį kodeksą galime pastebėti, kad asmuo savarankiškai ginti savo civilines teises gali ir jame nenumatytais atvejais. Pavyzdžiui, šio įstatymo 4.229 straipsnis, kuriuo įtvirtintas vienas iš savigynos būdų – daikto sulaikymas, yra bendro pobūdžio teisės norma, todėl galime daryti išvadą, kad kreditorius turi teisę pasinaudoti daikto sulaikymo teise ne tik specialiai teisės normų nurodytais, bet ir kitais atvejais⁶⁰. Pritardami A. Dambrauskaitėi turime pridurti, jog tokią teisę suteikia ir Civilinio kodekso 6.69 straipsnis. Matyti, kad nors įstatymų leidėjas ir siekia nurodyti savigynos naudojimo atvejus, iki galo jis to nepadarė. Taigi tokia savigynos realizavimo teisėtumo sąlyga, kaip jos naudojimas Civiliniame kodekse nurodytais atvejais, lyg ir tampa sąlyginė. Vadinasi, sprendžiant tik pagal šį kriterijų, dar būtų sunku kalbėti apie savigynos teisėtumą ar prieštaravimą teisės normoms. Žinodami, kokius įvairius santykius reguliuoja civilinės teisės normos, manome, kad nelogiška įstatyme imperatyviai nurodyti savigynos panaudojimo atvejus. Akivaizdu, kad visų gyvenimiškų situacijų numatyti neįmanoma. Tai suprato senovės Romos teisininkai, todėl jau tada buvo nurodomos tam tikros sąlygos, kurių laikantis savarankiški asmens veiksmai ginant savo civilines teises būdavo pripažįstami teisėtais ir kurioms esant nereikėdavo įstatyme numatyti visų savigynos panaudojimo atvejų. Ji buvo leidžiama, jeigu atitikdavo šiuos reikalavimus:

- savarankiškai gintis būdavo leidžiama tik tuomet, kai asmens teisės būdavo pažeidžiamos naudojant jėgą;
- šią gynybos formą būdavo galima naudoti ginant realias, pripažintas ir saugomas teisės normų, o ne tariamas teises;
- saviginą galėdavo naudoti tik pats nukentėjęs asmuo, o ne, pavyzdžiui, jo įgaliotas asmuo⁶¹.

Atrodo, Lietuvos įstatymų leidėjas, kurdamas naują Civilinį kodeksą ir siekdamas naujų ekonominių santykių aplinkoje žengti žingsnį į priekį, savigynos atžvilgiu, jį žengė atgal. Grįžome prie sovietinėje Rusijoje galiojusio 1964 metų Civilinio kodekso, kur visi savigynos naudojimo atvejai buvo imperatyviai nurodyti ir bet kokie kiti veiksmai buvo laikomi savavaldžiavimu. 1994

⁵⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 274.

⁶⁰ Dambrauskaitė A. Daikto sulaikymas – alternatyvus prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas? // Prievolių įvykdymo užtikrinimo teisinės problemos. Teminis straipsnių rinkinys. – Vilnius: LTU, 2001. P. 63. Tam, kad daiktą galima sulaikyti remiantis bendrojo pobūdžio daikto sulaikymo teisės normomis, galima rasti pritarimą ir kituose teisiniuose šaltiniuose. LR CK šeštosios knygos komentare rašoma: „Asmuo, tvarkęs kito asmens turtą ir turėjęs dėl to išlaidų, turi teisę į jų atlyginimą pagal CK 6.233 straipsnį. Jeigu asmuo, kurio interesais tvarkytas turtas, atsisako atlyginti išlaidas, veikęs kito interesais asmuo gali pasinaudoti sulaikymo teise ir sulaikyti komentuojamo straipsnio 1-oje dalyje numatytą turtą, kol jam bus atlygintos išlaidos (CK 4.229–4.235 str.)“. Žr. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 314.

metais priimtame naujajame šios šalies Civiliniame kodekse tokios nuostatos neliko, t. y. atsirado galimybė savigyną naudoti ir kodekse nenumatytais atvejais. Kodėl mes negalėjome pasinaudoti kaimynų patirtimi kurdami naują Civilinį kodeksą? Juolab kad nemažai pripažintų Rusijos teisininkų daug dėmesio skyrė savigynai, jos realizavimo teisėtumo sąlygų analizei. Šioje šalyje civilinių teisinių santykių subjektams suteikiama teisė savo nuožiūra naudoti savigyną, todėl tokiu atveju norint nustatyti, ar savarankiškas civilinių teisių gynimas atitinka galiojančius įstatymus, labai svarbios tampa savigynos teisėto realizavimo sąlygos, kurių nesilaikymas, be abejo, padarytų savigyną neteisėtą. Šiuo klausimu tarp Rusijos mokslininkų išsivystė įdomi diskusija.

M. I. Braginskis mano, kad teisėtam savigynos realizavimui būtinos šios trys sąlygos:

- asmuo, savarankiškai ginantis savo teisę, yra neginčytinas jos turėtojas;
- pasirinktas savigynos būdas turi atitikti pažeidimą;
- naudojamas savigynos būdas neturi peržengti savigynos ribų⁶².

M. S. Korableva taip pat pritaria tokioms sąlygoms⁶³.

V. E. Anochinas (Анохин), B. D. Zavidovas (Завидов), B. I. Sergejevas (Сергеев) nurodo tokias savigynos teisėto realizavimo sąlygas:

- turi būti civilinių teisių pažeidimas;
- savigynos būdas turi atitikti teisės pažeidimo pobūdį⁶⁴.

Kiti (N. I. Kleinas) mano, kad būtinos tokios sąlygos:

- teisės pažeidimas;
- būtinybė užkirsti jam kelią;
- savigynos būdai ir priemonės turi atitikti teisės pažeidimo pobūdį⁶⁵.

Pastarosioms sąlygoms prieštaraujantys G. A. Sverdlykas ir E. L. Strauningas pateikia savo nuomonę:

- asmuo savarankiškai gali ginti tikrą, o ne tariamą savo teisę;
- žala, padaryta savigynos metu, neturi žymiai neatitikti realios (ar galimos) pažeidimu padarytos žalos;
- savigynos būdai ir priemonės negali peržengti leistino elgesio ribų.

⁶¹ Омельченко О. А. Римское право. – Москва: Остожье, 2000. С. 88–89.

⁶² Сverdлык Г. А., Страунинг Э. Л. Защита и самозащита гражданских прав. – Москва: Лекс-Книга, 2002. С. 155.

⁶³ КорABLEVA М. С. Защита гражданских прав: новые аспекты // Актуальные проблемы гражданского права. – Москва: Статут, 1998. С. 106.

⁶⁴ Анохин В. С., Завидов Б. Д., Сергеев В. И. Защита договорных обязательств. – Москва: Инфра-М, 1998. С. 41.

⁶⁵ Сverdлык Г. А., Страунинг Э. Л. Защита и самозащита гражданских прав. – Москва: Лекс-Книга, 2002. С. 154–155.

Matyti, kad daugiausia nesutariama dėl to, ar teisės pažeidimas yra būtina sąlyga, ar ne. Pastarųjų teisininkų nuomone, norint savignyą pripažinti teisėta, teisės pažeidimas nėra būtina sąlyga. Tai aiškinama tuo, kad Rusijoje savignyna laikoma ir būtinoji gintis, kuri leidžiama dar nepadarius teisės pažeidimo, tačiau esant realiai jo grėsmei. Be to, savignyna sutartiniuose santykiuose gali būti panaudojama dar net iki realios grėsmės atsiradimo kaip prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas. Tokia sąlyga, kaip būtinybė užkirsti kelią teisės pažeidimui, irgi kritikuojama, nes, autorių nuomone, kiekvienas teisės pažeidimas turi būti nutrauktas⁶⁶.

Analizuojamu klausimu negausioje Lietuvos teisinėje literatūroje randame nurodytas tokias savignynos realizavimo teisėtumo sąlygas:

- neįmanoma laiku gauti valstybės institucijų pagalbos;
- nesiėmus priemonių teisės įgyvendinimas taptų negalimas arba iš esmės pasunkėtų⁶⁷.

Įvertinant, ar tikrai nėra galimybės gauti valstybinių institucijų pagalbą, žinoma, reikės atsižvelgti į konkrečias aplinkybes, tačiau tai nereiškia, jog asmuo, kuris naudoja savignyną, turi būti, tarkim, nakties metu įklimpęs vidury miško. Gali būti ir taip, kad bus galimybė gauti pagalbą iš valstybės, tačiau asmuo pasirinks savignyną, nes tada jis savo teises apgins operatyviau. Rusijoje jau XIX a. pabaigoje būtent ši sąlyga buvo būtina norint, kad savignyna būtų pripažinta teisėta⁶⁸. Tam, kad teisėtai savignyną realizuoti galima tik tuomet, kai nėra galimybės sulaukti valstybės pagalbos, pritaria ir rusų teisininkas O. A. Krasavčikovas⁶⁹. Kiti rusų teoretikai (G. A. Sverdlykas, E. L. Strauningas) mano, kad teisę į savignyną galima realizuoti nepriklausomai nuo to, yra ar nėra galimybės gauti kompetentingų valstybės institucijų pagalbą⁷⁰. Tai aiškinama tuo, kad šioje šalyje savignyna pripažįstama ir būtinoji gintis, kurios teisėtumui galimybė kreiptis į kompetentingas valstybės institucijas įtakos neturi. Žinoma, tokie argumentai kalbant apie mūsų Civiliniame kodekse įtvirtintą savignyną būtų bereikšmiai, nes Lietuvoje būtinoji gintis nelaikoma savignyna. Pritariame, kad pirmenybė turi būti teikiama valstybiniam civilinių teisių gynybai, o savarankiškai gintis galima tik tuomet, kai laiku sulaukti pagalbos iš valstybės neįmanoma, tačiau, mūsų nuomone, nurodyti tik tokias sąlygas nėra visai teisinga.

⁶⁶ Сverdлык Г. А., Страунинг Э. Л. Защита и самозащита гражданских прав. – Москва: Лекс-Книга, 2002. С. 155–158.

⁶⁷ Civilinė teisė. Prievolių teisė. / moksl. red. D. Ambrasienė, E. Baranauskas. – Vilnius: LTU, 2004. P. 203.

⁶⁸ Reikia pažymėti, jog ir daugelyje kitų valstybių, kurių civiliniuose įstatymuose numatyta teisė į savignyną, ši sąlyga privaloma, jeigu norima, kad panaudota savignyna būtų pripažinta teisėta. Tokia sąlyga įtvirtinta ir vieno iš detaliausiai reglamentuojančių savignynos teisę civilinių įstatymų – Vokietijos civilinio statuto – 229-ajame paragrafe.

⁶⁹ Советское гражданское право: учебник. Т.1 / Под ред. О. А. Красавчикова. – Москва: Высшая школа, 1985. С. 98.

⁷⁰ Сverdлык Г. А., Страунинг Э. Л. Защита и самозащита гражданских прав. – Москва: Лекс-Книга, 2002. С. 158.

Civilinio kodekso 1.139 straipsnio 2 dalyje sakoma, kad saviginos būdai ir priemonės turi atitikti teisės pažeidimo pobūdį ir kiekvienu konkrečiu atveju neperžengti saviginos ribų. Čia įstatymas irgi nurodo tam tikrus kriterijus, kuriais vadovaujantis turėtų būti relizuojama savigyna. Kaip nustatyti, ar besiginančio asmens naudojami būdai ir priemonės atitinka teisės pažeidimą? Manoma, jog savigyna turi būti naudojama taip, kad nepažeistų asmens, prieš kurį naudojama savigyna, teisių labiau, nei šis padarytu teisės pažeidimu pažeidė saviginą naudojančiojo asmens teises. Pavyzdžiui, jei užsakovas nevykdo savo įsipareigojimo sumokėti rangos sutartyje nustatytą atlyginimą arba kitokią sutarties šalių sutartą sumą, rangovas turi teisę išieškoti jam pagal sutartį priklausančias sumas už atliktą darbą iš užsakovui priklausančių įrenginių, likusių medžiagų ir kito šiam priklausančio turto tol, kol užsakovas tinkamai įvykdys savo prievolę⁷¹.

G. A. Sverdlykas ir E. L. Strauningas teisingai pažymi, jog teisėtas saviginos realizavimas dar priklauso ir nuo to, į kokį civilinės teisės objektą kėsinamasi teisės pažeidimu. Tas pats turtas keliems asmenims gali turėti skirtingą reikšmę. Pavyzdžiui, medžiotojui, kurio vienintelis pragyvenimo šaltinis yra medžioklė, šautuvas, matyt, yra kur kas svarbesnis nei kitam žmogui. Vadinasi, saviginos būdai ginant tą patį objektą gali skirtis, kadangi žala, padaryta asmeniui, kėsinant į šį objektą, gali būti nevienoda⁷². Manome, kad ir į tai reikėtų atsižvelgti sprendžiant apie tai, ar saviginos būdai ir priemonės atitinka teisės pažeidimo pobūdį. Dėl šių priežasčių didelę įtaką sprendžiant ar savigyna buvo teisėta ar ne, turės susiklostysianti Lietuvos teismų praktika. Minėtieji rusų teoretikai siūlo vadovautis žalos, galinčios būti padaryta civilinių teisių pažeidimu, klasifikacija, – tuomet būtų lengviau nustatyti, buvo ar nebuvo peržengtos saviginos ribos:

1) moralinė žala:

- moralinė žala, nesukėlusi sunkių pasekmių;
- moralinė žala, sukėlusi sunkias pasekmes;

2) turtinė žala:

- nežymi turtinė žala;
- žymi turtinė žala;

3) fizinė žala:

- lengvi kūno sužalojimai;
- apysunkiai kūno sužalojimai;
- sunkūs kūno sužalojimai.

⁷¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 275.

Manoma, jog akivaizdus neatitikimas būtų tada, kuomet žala, padaryta savignyos metu, būtų dviem šios klasifikacijos laipteliais didesnė už pažeidimo padarytą žalą. Pavyzdžiui, jei pažeidžiant civilines teises padaroma nesukėlusį sunkių pasekmių moralinė žala, tada didžiausia žala, kurią galėtų padaryti savarankiškai besiginantis asmuo, būtų nežymi turtinė žala. Žymios turtinės ar fizinės žalos padarymas būtų laikomas savignyos ribų peržengimu⁷³. Pritariame tokiai nuomonei, kadangi visuotinai pripažįstama, jog savignyos metu besiginančiajam leidžiama padaryti užpuolikui didesnę žalą, nei šis padarė besiginančiajam. Vis dėlto pabrėžtina, kad reikia stengtis padaryti kuo mažesnę žalą. Dar Dvylikos lentelių įstatymuose buvo skelbiama, kad jei kas naktį nusikaltimo vietoje užklups vagį, tai gali, neperžengdamas būtiniosios ginties ribų, jį užmušti⁷⁴. Tačiau kartu pažymima, kad jei asmuo užmušė vagį, nors ir turėjo galimybę jį sulaikyti, gali būti, jog buvo peržengtos būtiniosios ginties – savignyos – ribos⁷⁵.

Savignyos – teisėtas, priverstinis savo teisės įgyvendinimas, todėl kalbant apie savignyos ribas reikėtų pažymėti, kad jos neatsiejamoms nuo subjektinės teisės įgyvendinimo ribų. Pastarosios įgyvendinimo ribų pažeidimas yra vadinamas piktnaudžiavimu teise. „Piktnaudžiavimas teise yra ypatingos rūšies civilinės teisės pažeidimas, kai įgyvendindamas savo teisę teisės subjektas paprastai neperžengia bendrojo elgesio normų, kurias nustato šios teisės turinys, bet panaudoja neleistas tos teisės realizavimo formas, būdus.“⁷⁶ Vadinas, siekdamas apginti savo teises, asmuo negali imtis tokių teisių gynybos būdų ir priemonių, kurių įstatymas neleidžia naudoti savignyos. Civilinio kodekso 1.139 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kad naudojant savignyos būtina gerbti žmogaus teises ir laisves ir laikytis įstatymų reikalavimų. Anksčiau jau priėjome išvadą, kad Lietuvoje teisė į savignyos turi būti realizuojama sutinkamai su bendraisiais civilinės teisės principais. Suprantama, kad jie, kai civiliniai teisiniai santykiai nėra tinkamai sureguliuoti įstatymų normomis, tampa kertiniu akmeniu, kuriuo remiantis civilinių teisių santykių dalyviai gali ir privalo įgyvendinti savo teises. Pavyzdžiui, niekur nieko nepasakyta apie tai, kaip turi elgtis asmuo, sulaikęs jo pasėlius trypančią kaimyno karvę. Ar bus galima teigti, kad jis elgiasi sąžiningai ir protingai, jei sulaikęs galviją ir laukdamas, kol kaimynas atlygins nuostolius už sunaikintus pasėlius, jo nešers ir todėl jis nugaiš? Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinti teisingumo, protingumo, sąžiningumo

⁷² Свердлык Г. А., Страунинг Э. Л. Защита и самозащита гражданских прав. – Москва: Лекс-Книга, 2002. С. 156–157.

⁷³ Ten pat. P. 157.

⁷⁴ Literatūroje galima rasti minčių, jog vagiant užklupto vagies nužudymas nors ir buvo leistinas bei nebaudžiamas, tačiau sprendžiant iš anuometinės teismų praktikos, nebuvo populiarus. Tai liudija tuo metu galiojusių ieškinių, jų formuluočių gausa (pavyzdžiui, *actio furti*). Žr. Pavilionis V., Merkevičius R. Būtinoji gintis: mokomoji priemonė. – Vilnius: Justitia, 1999. P. 24.

⁷⁵ Римское частное право // Под ред. проф. И. Б. Новицкого и проф. И. С. Петерского. – Москва: Юриспруденция, 2001. С. 41.

principai, kurių privalu laikytis įgyvendinant ir ginant subjektines teises. Todėl akivaizdu, jog pasinaudojus sulaikymo teise asmens vienintelio gyvenamojo būsto atžvilgiu, dėl ko asmuo neturėtų galimybės gauti kitos gyvenamosios vietos, tokia savignyna galėtų būti pripažinta neteisėta, nes šiuo atveju tikėtina, kad gali būti pažeista teisė į sveikatą. Manome, kad toks gynybos būdas akivaizdžiai prieštarauja savo subjektinės teisės įgyvendinimui, kadangi šiuo atveju negerbiama asmens neturtinė teisė į sveikatą. Mūsų manymu, šiuo atveju susikerta dvi teisės, iš kurių viena, t. y. asmens teisė į sveikatą, turi prioritetą. Gali iškilti klausimas, ar galimas subjektinės teisės ribojimas? Tačiau į jį galima atsakyti, kad kiekviena subjektinė teisė turi savo realizavimo ribas. „Leistino, galimo elgesio ribų nustatymas negali būti laikomas subjektinės teisės ribojimu. Egzistuoja kita riba, natūraliai ribojanti kiekvieno mūsų teisę. Tai – kito asmens teisė.“⁷⁷

Apžvelgę Lietuvos Respublikos civilinio kodekso leidžiamus savignynos atvejus, matome, kad dažniausiai ji leidžiama tada, kai teisės pažeidimas jau padarytas arba dar tęsiasi. Tačiau iš šio įstatymo 6.58 straipsnio, kuriame įtvirtintas vienas iš savignynos būdų – prievolės vykdymo sustabdymas, analizės, matyti, jog savignyna leidžiama ir tuomet, kai yra aišku, kad kita prievolės šalis nustatytu terminu prievolės neįvykdys, t. y. kai teisės pažeidimas dar nepadarytas. Vadinasi, naudoti savignynai tokia sąlyga kaip teisės pažeidimo padarymas ne visuomet būtina. Kita vertus, reikia pažymėti, kad bet kokių atveju savignynos panaudojimo atraminis taškas yra civilinių teisių pažeidimas, nes, suprantama, ji gali būti panaudota tik tuomet, kai asmens teisės pažeistos arba yra didelė tikimybė, jog taip atsitiks. Reikia tik pažymėti, kad teisės pažeidimas ar tikimybė, kad jis tuojau bus padarytas, turi būti realūs, nes priešingu atveju tai bus ne savignyna, o piktnaudžiavimas teise arba savavaldžiavimas.

Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį į dar keletą savignynos požymių, kurie turi lemiamą reikšmę jos teisėtam realizavimui.

Pirma. Minėjome, kad savignyna – teisėtas, priverstinis savo teisės įgyvendinimas. Žinoma, jog yra faktiniai ir juridiniai teisės įgyvendinimo būdai:

- juridiniai – kuomet sudaromi įvairūs sandoriai ar atliekami kiti teisiškai reikšmingi veiksmai (pavyzdžiui, įpėdinis pateikia notarų biurui pranešimą, kuriame praneša, kad priima palikimą);

⁷⁶ Civilinė teisė / ats. red. V. Staskonis. – Kaunas: Vijusta, 1997. P. 66.

⁷⁷ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. – Vilnius: Justitia, 1995. P. 109.

- faktiniai – tai tokie būdai, kurie neturi sandorių ar juridinių veikslių požymių (pavyzdžiui, savininkas pats valdo turtą, naudojasi juo ir disponuoja, nesudarydamas dėl šio turto sandorių, kai įpėdinis faktiškai pradeda valdyti paveldimą turtą)⁷⁸.

Taigi civilinė subjektinė teisė gali būti įgyvendinta teisėtais asmens veiksmais, t. y. veikimu ir neveikimu. Kyla klausimas: ar savignyą galima realizuoti abiem veikos formomis? Manytume, kad savignyą gali būti realizuota tik veikimu, nes sunku būtų išivaizduoti, kaip galima teisėtai priverstinai įgyvendinti savo teisę pasyviais veiksmais.

Antra. Civiliniame kodekse nieko nepasakyta apie tai, kokie asmenys gali naudoti savignyą. Reikia manyti, kad pasinaudoti savignyos teise gali ne tik fiziniai, bet ir juridiniai asmenys. Pavyzdžiui, elektros tiekimo įmonė gamyklai, kuri negrąžina skolos, gali nutraukti elektros tiekimą. Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, kad savignyos teise gali pasinaudoti tik privatūs juridiniai asmenys, nes viešieji juridiniai asmenys teisę į gynybą gali operatyviai ir efektyviai realizuoti pasitelkę į pagalbą atitinkamus savo skyrius, padalinius, tarnybas.

Trečia. Iš Civilinio kodekso 6.253 ir kitų straipsnių, reglamentuojančių savignyos panaudojimą, analizės galime daryti išvadą, jog priverstinai įgyvendinti savo teisę gali tik tas asmuo, kurio teisės pažeidžiamos ar yra realus pavojus, kad jos bus pažeistos, tačiau, mūsų nuomone, nėra jokių kliūčių tam, kad tai padaryti jam padėtų ir kitas asmuo. Pavyzdžiui, pagal vežimo sutartį Algis į numatytą vietą pristato krovinius. Gavėjas Jonas, pasitelkęs į pagalbą draugą Petrą, sumano juos atsiimti nesumokėjęs vežimo mokesčio. Tam sukliudyti vienas Algis negali, todėl paprašo kartu važiuvusio pakeleivio Stasio pagalbos. Su jo pagalba Algis sulaiko krovinius iki tol, kol bus sumokėtas vežimo mokestis.

Ketvirta. Įstatyme nieko nepasakyta ir apie tai, ar įgyvendinant teisę į savignyą galima naudoti kokias nors technines priemones. Manytume, jų panaudojimas savignyos teisėtumui įtakos neturi. Svarbu tik tai, kad jas naudojant būtų laikomasi bendrų savignyos teisėto realizavimo sąlygų.

Apibendrinami tai, kas buvo aptarta šiame poskyryje, siūlytume nurodyti tokias savignyos teisėto realizavimo sąlygas, kurių privalu laikytis, kad asmens panaudota savignyą būtų teisėta:

- kai yra padarytas teisės pažeidimas arba yra reali tikimybė, kad jis tuojau bus padarytas;
- neįmanoma laiku gauti kompetentingų valstybės institucijų pagalbos;
- savignyos būdai ir priemonės turi atitikti teisės pažeidimo pobūdį ir neperžengti savignyos ribų.

⁷⁸ Civilinė teisė / ats. red. V. Staskonis. – Kaunas: Vijusta, 1997. P. 62–63.

Taip pat siūlytume panaikinti Civiliniame kodekse suformuluotą nuostatą, jog savignyą ginant savo civilines teises leidžiama panaudoti tik šio kodekso numatytais atvejais. Čia, mūsų nuomone, šio įstatymo normos, reglamentuojančios savignyą, akivaizdžiai prieštarauja vienos kitoms. Įsivaizduokime tokią situaciją: savigny atitiks visas teisėto realizavimo sąlygas, tačiau bus panaudota Civiliniame kodekse nenurodytu atveju. Pavyzdžiui, jame nieko nėra pasakyta apie tai, ar asmeniui B, kurio interesų paisant tvarkytas turtas, atsisakius atlyginti turėtas išlaidas asmeniui A, kuris veikė gindamas pirmojo asmens interesus, asmuo A gali pasinaudoti sulaikymo teise ir sulaikyti asmeniui B priklausantį turtą. Tačiau jeigu asmuo B neatlygina asmeniui A turėtų išlaidų, ar galima teigti, kad asmuo A neturi daikto sulaikymo teisės? Ar tokiu atveju, nepaisant to, kad, remiantis kodekso 4.229 ir 6.58 straipsniais, daikto sulaikymo teise galima pasinaudoti ir jame nenurodytais atvejais, daikto sulaikymas turėtų būti pripažintas neteisėtu? Vargu. Manome, kad, esant visoms savignyos teisėto realizavimo sąlygoms, asmuo A neabejotinai gali pasinaudoti daikto sulaikymo teise, ir tokie jo veiksmai negalėtų būti pripažinti neteisėtais.

Atsižvelgdami į tai, siūlytume pakeisti Civilinio kodekso 1.139 straipsnio 1 dalį ir suformuluoti ją taip:

„Panaudoti savignyą ginant savo civilines teises leidžiama įstatymų numatytais ir kitais atvejais.“

3 skyrius. SAVIGYNOS BŪDAI

3.1. Savigynos būdų samprata

Kituose šio darbo skyriuose jau nurodėme, kad civilinių teisių gynimo būdas parodo, kaip, kokiomis priemonėmis asmuo įgyvendina teisę į gynybą. Civilinio kodekso 1.138 straipsnyje randame įtvirtintus būdus, kuriais teismas gali apginti pažeistas civilines asmenų teises. Kokiais būdais asmuo gali realizuoti savigynos teisę, įstatymas konkrečiai nenurodo. Rusų teisininkė N. Golovkova (Головкова) mano, kad savigynos būdai yra žinios, tačiau tokiai nuomonei sunku pritarti, kadangi žinios gali tik padėti pasirinkti tinkamą savigynos būdą, kai yra būtinybė panaudoti savigyną⁷⁹. Literatūroje galima rasti nuomonę, kad savigynos būdai turi tam tikrą tik jiems priskiriamą savybę – asmeniui panaudojus kurią nors savigynos būdą, pastarasis gali būti ginčijamas ir apskundžiamas teismui⁸⁰. Turint omenyje tai, kad pirmenybė turi būti teikiama valstybiniam civilinių teisių gynimui, ir tai, kad gyvenime vis dėlto pasitaiko situacijų, kai asmuo būna priverstas panaudoti savigyną, galimybė vėliau ją apskusti laikytina tarsi saugikliu nuo savivalės. Žinoma, tai yra tam tikra garantija, kad asmuo įgyvendindamas teisę į savigyną laikysis visų įstatymo ar sutarties reikalavimų. O tai, be abejonės, sumažina neteisėto savigynos panaudojimo, piktnaudžiavimo teise ar savavaldžiavimo atvejų galimybę. Mūsų nuomone, ypač verta dėmesio Vokietijos teisinė sistema. Ši šalis jau pasiekė tokį lygį, kad asmuo, kurio teisės pažeidžiamos, gali sulaukti pagalbos iš valstybės per dvi valandas. Tai įgalina pasiekti vadinamasis „greitosios pagalbos“ procesas. Asmuo, kurio teisės pažeidžiamos, kreipiasi į teismą. Šis nenagrinėdamas jokių bylos aplinkybių, neišklausęs liudytojų atlieka asmens prašomus veiksmus. Tačiau po to vyksta įprastas procesas, kurio metu išklausomi liudytojai, aiškinamos visos aplinkybės. Nustačius, kad asmuo atlikti tam tikrus veiksmus prašė nepagrįstai, teismas įpareigoja jį atlyginti visus nuostolius. Taigi Vokietijoje asmeniui net ir su teismo žinia atlikus tam tikrus veiksmus, vėliau tas asmuo, prieš kurį buvo imtasi tokių veiksmų, turi galimybę teisme įrodyti jų nepagrįstumą ir neteisėtumą.

Norint nustatyti, kokie savigynos būdai galimi pagal Lietuvos civilinę teisę, remtis vien tik čia aptartu jų požymiu neužtenka, todėl reikia vadovautis anksčiau mūsų apžvelgtais savigynos požymiais ir savigynos teisėto realizavimo sąlygomis. Tuo remiantis vienu iš savigynos būdų galima laikyti daikto sulaikymo teisę. Kadangi dabartiniame Civiliniame kodekse šis naujas institutas

⁷⁹ Свердлык Г. А., Страунинг Э. Л. Защита и самозащита гражданских прав. – Москва: Лекс-Книга, 2002. С. 174.

⁸⁰ Свердлык Г. А., Страунинг Э. Л. Защита и самозащита гражданских прав. – Москва: Лекс-Книга, 2002. С. 153–154.

reglamentuojamas pakankamai plačiai, jį aptarsime atskirame skyriuje. Reikia pasakyti, kad Lietuvos teisinėje literatūroje savigyna suprantama labai siaurai. Dažnai nurodoma, jog Civiliniame kodekse ji apsiriboja daikto sulaikymo teise⁸¹. Turime pabrėžti, jog tokia nuomonė nėra visai teisinga. Daikto sulaikymo teisė, kaip savigynos teisė, Civiliniame kodekse reglamentuojama pakankamai plačiai, tačiau tai nėra vienintelis jame numatytas savigynos būdas. Analizuojant Civilinį kodeksą, 6.58 straipsnyje galima aptikti įtvirtintą prievolės šalies teisę sustabdyti priešpriešinį savo prievolės įvykdymą arba apskritai atsisakyti jį vykdyti, jeigu kita prievolės šalis, kuri pirmoji turi atlikti veiksmus prievolei vykdyti, prievolės nevykdo arba yra aišku, kad iki nustatyto termino jos neįvykdys. Toks prievolės vykdymo sustabdymas yra ne kas kita, kaip savigynos būdas. Sustabdydama prievolės vykdymą arba atsisakydama jį vykdyti ir pareikaludama atlyginti nuostolius, prievolės šalis teisėtai priverstinai įgyvendina savo teisę. Jeigu minimi asmens veiksmai atitinka visas savigynos teisėto realizavimo sąlygas, jie turi būti pripažįstami teisėta civilinių teisių savigyna.

Jeigu savigyna apibūdinama kaip asmens veiksmai, kuriais jis teisėtai priverstinai įgyvendina savo teisę, kai neįmanoma laiku gauti kompetentingų valstybės institucijų pagalbos, tai savigyną, mūsų nuomone, galima aptikti ir Civilinio kodekso 6.334 straipsnyje. Kartu čia randame ir dar keletą savigynos būdų, - pavyzdžiui, nusipirkęs netinkamos kokybės daiktą, pirkėjas turi teisę pareikalauti: a) kad daiktas, sutartyje apibūdintas pagal rūšį, būtų pakeistas tinkamos kokybės daiktu; b) kad būtų atitinkamai sumažinta pirkimo kaina; c) kad pardavėjas neatlygintinai pašalintų daikto trūkumus; d) kad būtų gražinti sumokėti pinigai ir atsisakyti sutarties, kai netinkamos kokybės daikto pardavimas yra esminis sutarties pažeidimas.

Rangos prievolės šalys taip pat gali pasinaudoti ne tik daikto sulaikymo teise. Civilinio kodekso 6.665 straipsnyje įtvirtinti ir kiti savigynos būdai, – pavyzdžiui, rangovui netinkamai atlikus darbus, užsakovas turi teisę reikalauti iš rangovo: a) neatlygintinai pašalinti trūkumus per protingą terminą; b) atitinkamai sumažinti darbų kainą; c) atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas, jeigu užsakovo teisė pašalinti trūkumus buvo numatyta rangos sutartyje.

Analizuojant Civilinį kodeksą galima rasti ir kitų savigynos būdų (pavyzdžiui, 6.217 str. numatyta šalies teisė vienašališkai nutraukti sutartį), tačiau, mūsų nuomone, juos visus aptarinėti netikslinga. Reikėtų tik pažymėti, kad asmuo, savarankiškai ginantis savo teises, gali naudotis ir tokiais savigynos būdais, kurie nėra numatyti Civiliniame kodekse. Mūsų nuomone, civilinių teisių savigyną galima rasti, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 51 straipsnyje. Jame

⁸¹ Žr. pvz.: P. A. Miškinis. Savigyna Lietuvos civilinėje teisėje // Jurisprudencija: mokslo darbai, 2002. Nr. 28(20). P. 21; Civilinė teisė. Prievolių teisė. / moksl. red. D. Ambrasienė, E. Baranauskas. – Vilnius: LTU, 2004. P. 203.

nurodoma, kad darbuotojai, gindami savo ekonominius ir socialinius interesus, turi teisę streikuoti⁸². Arba, tarkim, Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 74 straipsnyje įtvirtinta autorių teisių, gretutinių teisių ir *sui generis* teisių subjektų teisė naudoti technines apsaugos priemones⁸³. Jas naudodami minėtieji subjektai gali apsaugoti savo teises nuo pažeidimų.

Kadangi civilinė teisė pasižymi dispozityvumu, reikia manyti, jog civilinės teisės subjektai gali pasinaudoti ir tokiais savigynos būdais, kurie nenumatyti jokiam teisės akte. Tarkim, kaimynai Petras ir Jonas susiginčijo dėl savo žemės sklypų ribų. Jonas pagrasino Petriui, kad jei pastarasis nesutiks su jo siūloma riba, jis tuojau pat suars visą Petro lauką. Šis matydamas, kad laiku nesulauks valstybinių institucijų pagalbos, ir norėdamas apsisaugoti, kad Jonas nesuartų lauko, nuo pastarojo žemės sklypo atsitvėrė tvora. Mūsų nuomone, tokie Petro veiksmai laikytini civilinių teisių savigyňa.

Pažymėtina ir tai, kad šalys sutartyje gali numatyti, kokie savigynos būdai bus naudojami, arba apskritai susitarti, kad savigyňa nebus naudojama. Tokiu atveju asmeniui panaudojus sutartyje nenumatytus savigynos būdus, būtų galimybė pripažinti juos neteisėtais.

Įstatymų leidėjas negali numatyti visų pažeidimų, todėl ir visų savigynos atvejų ar jos būdų numatyti neįmanoma. O ir nėra reikalo tai padaryti. Turbūt geriausia, kai asmeniui paliekama teisė pačiam pasirinkti, koku būdu jis apgins savo teises. Manome, jog svarbu tik tai, kad savarankiški asmens veiksmai atitiktų savigynos teisėto realizavimo sąlygas.

Taip pat norime atkreipti dėmesį į tai, kad savigynos veiksmai kartais gali būti painiojami su įprastais civiliniais teisiniais santykiais, atsirandančiais civilinės teisės subjektams įgyvendinant savo teises. Norint juos atriboti, reikia atsižvelgti į savigynos požymius ir teisėto jos realizavimo sąlygas. Savigyňa naudojama tuomet, kai yra civilinių teisių pažeidimas arba yra reali grėsmė, kad jis tuojau bus padarytas. O kai civilinės teisės subjektai nori įprastomis sąlygomis įgyvendinti savo civilines teises, tokia sąlyga nebūtina. Kita vertus, kai asmuo naudoja savigyňą, t. y. nori įgyvendinti savo teises, kito asmens sutikimas nereikalingas, tačiau jis būtinas asmenims įgyvendinant tam tikras savo teises įprastomis sąlygomis. Todėl, pavyzdžiui, vienos prievolės šalies prievolės vykdymo sustabdymas tuomet, kai kita prievolės šalis prievolės nevykdo, yra savigynos būdas (CK 6.58 str.). Tačiau jeigu prievolės šalis sustabdo prievolės įvykdymą, todėl, kad prievolės šalys taip susitarė, tuomet tokie veiksmai negali būti laikomi savigyňa.

Savigynos būdus reikia skirti ir nuo veiksmų, kurie įgyvendinami kompetentingų valstybinių institucijų paliepinu. Pavyzdžiui, jeigu asmuo savarankiškai nutraukia sutartį, todėl, kad

⁸² Lietuvos Respublikos Konstitucija. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1993.

⁸³ Lietuvos Respublikos autorių teisių, gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios. 1999. Nr. 50–1598.

kita šalis sutarties nevykdo ar netinkamai įvykdo ir tai yra esminis sutarties pažeidimas (CK 6.217 str.), tuomet tai bus savigynos būdas. Tačiau jeigu asmuo nutraukia sutartį vykdydamas teismo sprendimą, tuomet tai nebus savigynos būdas, kadangi tokiu atveju teisė į civilinių teisių gynybą buvo realizuota teismine tvarka.

3.2. Daikto sulaikymo teisė

Jau XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje teisės teoretikai daikto sulaikymą traktavo kaip vieną iš savigynos formų⁸⁴. Kaip vienas iš savigynos būdų, jis įtvirtintas ir dabartiniame Civiliniame kodekse. Lietuvos civilinėje teisėje tai nėra naujas institutas. Kreditoriaus teisė sulaikyti daiktą buvo numatyta 1964 metų Civilinio kodekso specialiuose straipsniuose, reglamentavusiuose atskirų sutarčių rūšių ypatumus (pavyzdžiui, CK 421 str. 2 d. – komisionieriaus teisė padengti savo reikalavimą komitentui ir kt.), tačiau kaip savarankiškas institutas daikto sulaikymo teisė mūsų įstatymuose formuluojama pirmą kartą⁸⁵.

Pagal Civilinio kodekso 4.229 straipsnį, kitam asmeniui priklausančio daikto teisėtas valdytojas, turintis reikalavimo teisę į daikto savininką, gali sulaikyti jo daiktą tol, kol bus patenkintas reikalavimas. Rusų teisininkas S. V. Sarbašas pažymi, jog iš pradžių gali atrodyti, kad daikto sulaikymas – gana paprasta ir aiški teisinė konstrukcija, kurios pagrindas yra teisingumo principas, tačiau iš tikrųjų viskas yra kur kas sudėtingiau⁸⁶. Atsižvelgiant į tai, jog kaip savarankiškas institutas daikto sulaikymo teisė reglamentuojama pirmą kartą ir kol kas beveik nėra šių teisės normų taikymo praktikos, jas taikant gali kilti nemažai problemų, kurių sprendimas visų pirma priklausys nuo tinkamo šių normų aiškinimo⁸⁷. Kadangi pasinaudoti šia teise galima be galo įvairiose gyvenimo srityse, teisingas daikto sulaikymo teisės normų aiškinimas taps labai reikšmingas. Anglų teisininkas A. H. Silvertown teisingai pažymėjo, kad daugybė žmonių susiduria su šiuo teisiniu institutu patys to nė neįtardami. Pavyzdžiui, jeigu asmuo duoda batsiuviui pataisyti savo batus, tai pastarasis įgyja teisę juos sulaikyti tol, kol jų savininkas neatsiskaitys už darbą⁸⁸. Greičiausiai nesuklysimė pasakę, kad ir Lietuvoje dar iki šio savarankiško instituto įtvirtinimo

⁸⁴ Тютрюмов И. М. Гражданское право. – Юрьев: Маттисена, 1922. С. 102.

⁸⁵ D. Ambrasienė, S. Cirtautienė. Specialūs kreditoriaus interesų gynimo būdai sutartiniuose santykiuose // Jurisprudencija: mokslo darbai, 2003. Nr. 37(29). P. 56.

⁸⁶ Сарбаш С. В. Право удержания как способ обеспечения исполнения обязательств // Актуальные проблемы гражданского права. – Москва: Статут, 1998. С. 14.

⁸⁷ Dambrauskaitė A. Daikto sulaikymas – alternatyvus prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas? // Prievolių įvykdymo užtikrinimo teisinės problemos. Teminis straipsnių rinkinys. – Vilnius: LTU, 2001. P.59.

⁸⁸ Silvertown A. H. Law of lien. – London: Butterworths Tolley, 1998. P. 1.

kodekse daikto sulaikymo atveju, nors ir neteisėtu, pasitaikydavo gana dažnai. P. A. Miškinis taip pat pažymi, kad dažniausiai skolininkai, nenorėdami aštrinti santykių su kreditoriais, į teisėsaugos institucijas dėl daikto sulaikymo nesikreipdavo, tačiau jeigu vis dėlto tai padarydavo, tuomet tokie kreditoriaus veiksmai būdavo pripažįstami neteisėtais⁸⁹. Dabar, žinoma, situacija pasikeitė. Daikto sulaikymo teisė įtvirtinta atskirų sutarčių rūšių ypatumus reglamentuojančiuose straipsniuose. Pavyzdžiui, prekybos agentas turi teisę sulaikyti turimus atstovaujamojo daiktus ir teises į tuos daiktus patvirtinančius dokumentus tol, kol atstovaujamas su juo atsiskaitys (CK 2.161 str.). Pagal Civilinio kodekso 6.656 straipsnį, rangovas turi teisę sulaikyti darbų rezultatą tol, kol užsakovas tinkamai neįvykdys savo prievolės, arba gali išieškoti jam pagal sutartį priklausančias sumas už atliktą darbą iš užsakovui priklausančių įrenginių, likusių medžiagų ir kito užsakovui priklausančio turto, kol užsakovas visiškai su juo neatsiskaitys. Civilinio kodekso 6.758 straipsnio 4 dalyje rašoma, kad įgaliotinis, veikiantis kaip įgaliotojo komercinis atstovas, turi teisę sulaikyti privalomus perduoti įgaliotiniui daiktus, kol įgaliotojas su juo visiškai neatsiskaitys. Civilinio kodekso 6.786 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta komisionieriaus teisė sulaikyti turimus daiktus, kuriuos jis turi perduoti komitentui ar jo nurodytam asmeniui, jeigu komitentą nevykdo savo prievolių komisionieriui. Pagal vežimo sutartį, vežėjas turi teisę sulaikyti jam perduotus krovinius ir bagažą, kol nebus sumokėtas jam priklausantis vežimo mokestis (CK 6.813 str. 4 d.). Pasaugos sutarties atveju, kaip teigiama Civilinio kodekso 6.840 straipsnio 5 dalyje, saugotojas turi teisę sulaikyti perduotą jam saugoti daiktą tol, kol pasaugos davėjas su juo neatsiskaitys. Be to, kaip jau anksčiau nurodėme, Civilinio kodekso 4.229 straipsnis leidžia pasinaudoti daikto sulaikymo teise ir kitais atvejais. Kokia šio savignyos būdo vieta Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, kada ir kas juo gali pasinaudoti, koks sulaikymo teisės objektas – į šiuos ir kitus klausimus pabandydysime atsakyti šiame poskyryje.

Atsižvelgiant į tai, kad daikto sulaikymo teisės institutas savarankiškai įstatymuose reglamentuojamas pirmą kartą, siekiant jį geriau suprasti, jo turinį reikia paanalizuoti istoriniu ir lyginamuoju aspektais.

Be abejonės, daikto sulaikymo teisės instituto ištakų reikia ieškoti romėnų teisėje. Dabar kalbant apie Romos laikais egzistavusią sulaikymo teisę dažnai vartojamas terminas *ius retentionis*⁹⁰. Daiktą sulaikantis asmuo buvo vadinamas *retentoriumi*. Pastarasis turėdavo teisę reikalauti iš daikto savininko atlyginti išlaidas ar nuostolius, kurie atsirado dėl šio konkretaus daikto. Taigi, kad retentorius galėtų patenkinti savo reikalavimus, jie turėdavo būti susiję su sulaikomuoju

⁸⁹ P. A. Miškinis. Savigny Lietuvos civilinėje teisėje // Jurisprudencija: mokslo darbai, 2002. Nr. 28(20). P. 19.

⁹⁰ Бартошек М. Римское право. Понятия, термины, определения. – Москва: Юридическая литература, 1989. С. 279.

daiktu. Būtent šis analizuojamo instituto požymis yra įtvirtintas kaip skiriamasis jo bruožas ir kai kuriose dabartinėse valstybėse (pavyzdžiui, Rusijoje), tačiau daugumos valstybių civiliniuose įstatymuose nėra jokių apribojimų ir nuorodų į reikalavimo teisės ryšį su sulaikytuoju daiktu. Dažniausiai šiuolaikinėse teisinėse sistemose daikto sulaikymo teisė įtvirtinta taip, kad ja pasinaudojant galima užtikrinti ne tik kreditoriaus reikalavimus, atsirandančius dėl konkretaus daikto, bet ir gerokai didesnius. Pavyzdžiui, Anglijoje viešbučio savininkas pasinaudodamas *lien*⁹¹ teise gali sulaikyti kliento daiktus tol, kol bus sumokėta už nakvynę⁹².

Itin gerai daikto sulaikymo teisė buvo išplėta XIX a. antrojoje pusėje Pabaltijyje galiojusiam Rusijos Pabaltijo gubernijų vietinių įstatymų sąvade (toliau – Įstatymų sąvadas). Jo ketvirtosios knygos septintojo skyriaus antroji dalis buvo skirta mūsų analizuojamos teisės reglamentavimui. Pažymėtina, kad šio skyriaus pirmojoje dalyje buvo įtvirtinta speciali nuostata, kuri esant būtinybei užkirsti kelią galiojančių santykių neteisėtam pakeitimui, leido nesikreipiant į teismą, išimties tvarka pasinaudoti daikto sulaikymo teise. To meto tyrinėtojai, remdamiesi būtent šia teisės norma, laikė daikto sulaikymo teisę vienu iš savigynos būdų⁹³. Įstatymų sąvade daikto sulaikymo teisė buvo įtvirtinta kaip asmens, pas kurį yra skolininko daiktas, teisė jo neatiduoti tol, kol bus įvykdytas kreditoriaus reikalavimas. Daikto sulaikymas turėjo atitikti šias sąlygas: a) daikto valdymas įgytas teisėtu būdu; b) kreditoriaus reikalavimas susijęs su sulaikomu daiktu; c) prievolės įvykdymas neapribotas jokiais sąlygomis ar terminu. S. V. Sarbašas pažymi, kad reikalavimo ryšys su sulaikomu daiktu buvo pripažįstamas, kai: a) daiktą sulaikantis asmuo turėjo dėl sulaikomo daikto išlaidų, kurias daikto savininkas turi atlyginti; b) retentoriaus reikalavimas ir reikalavimas gražinti daiktą kilo iš to paties sandorio; c) daiktą sulaikantis asmuo patyrė nuostolių dėl sulaikomo daikto ir savininkas privalo juos atlyginti; d) daiktas turėjo būti perduotas pagal tam tikrą sutartį, pavyzdžiui, perduodamas pirkimo-pardavimo sutarties dalyku esantis daiktas⁹⁴. Įstatymų sąvado normų taikymo metu susiklosčiusi praktika parodė, kad galėjo būti sulaikomas bet koks civilinėje apyvartoje esantis daiktas. Buvo nusistovėjusi įdomi nuostata, kad jei reikalavimo dalykas yra piniginės lėšos, tai jos turi būti individualizuotos. Priešingu atveju, nors ir aiškus jų dydis, tai bus reikalavimas įvykdyti prievolę (o ne atiduoti daiktą), o reikalavimo dalykas bus ne daiktas, bet veiksmai. Kreditorius neturėjo teisės patenkinti savo reikalavimą parduodamas daiktą ar kitaip jį naudodamas. Pagal šį įstatymų sąvadą, sulaikymo teisė pasibaigdavo patenkinus daikto sulaikymu

⁹¹ Terminas *lien* lietuviškai reiškia ryšį, saitus.

⁹² Perrins B. Introduction to land law. – London: Cavendish Publishing Limited, 1995. P. 138.

⁹³ Сарбаш С. В. Право удержания как способ обеспечения исполнения обязательств // Актуальные проблемы гражданского права. – Москва: Статут, 1998. С. 31.

⁹⁴ Ten pat. P. 32.

užtikrintą reikalavimą, kreditoriui nustojus naudotis sulaikymo teise arba skolininkui savanoriškai pateikus kitą turinio pobūdžio užtikrinimo būdą.

1994 m. Rusijoje priėmus naują Civilinį kodeksą, jame pirmą kartą buvo įtvirtintas ir daikto sulaikymo teisės institutas, tačiau S. V. Sarbašas pažymi, jog šios šalies teisėje jis žinomas labai seniai. Ikirevoliucinėje Rusijoje daikto sulaikymas itin dažnai pasitaikydavo valstiečių buityje ir pasireikšdavo trimis formomis: a) retentorius turėdavo teisę nevykdyti savo įsipareigojimo skolininkui tol, kol pastarasis įvykdys savo įsipareigojimą kreditoriui; b) kreditorius turėdavo teisę sulaikyti pas jį esančius skolininko daiktus; c) kreditorius turėdavo teisę paimti iš skolininko daiktus, jeigu šis nevykdydavo kokių nors įsipareigojimų⁹⁵. Rusijos civilinio kodekso 359 straipsnyje numatyta, kad kreditoriui, turinčiam daiktą, kurį jis privalo perduoti skolininkui arba šio nurodytam asmeniui, suteikiama teisė sulaikyti šį daiktą tuo atveju, jei skolininkas laiku neįvykdo prievolės, susijusios su sumokėjimu už šį daiktą, arba neatlygina kreditoriui su šiuo daiktu susijusių išlaidų. Vadinasi, kreditorius gali pasinaudoti daikto sulaikymo teise neatsižvelgdamas į tai, ar tokia teisė yra numatyta sutartyje. Prievolės šalys taip pat gali susitarti, kad daikto sulaikymo teise negalima naudotis. Pažymėtina, kad Rusijoje tarp ūkio subjektų daikto sulaikymu gali būti užtikrinami reikalavimai, nesusiję su sumokėjimu už sulaikytą daiktą ar nuostolių, susijusių su šio daikto išlaikymu, atlyginimu⁹⁶. Rusų teisininkės T. A. Fadejevos (Фаддеева) teigimu, Rusijoje daikto sulaikymas įtvirtintas kaip prievolių įvykdymą užtikrinantis būdas, todėl turi daug panašumų palyginti su įkeitimu. Daikto sulaikymo, kaip ir įkeitimo, atveju kreditorius gali patenkinti savo reikalavimus iš sulaikyto daikto vertės; kaip ir įkeitimo atveju, daikto sulaikymo teisė seka paskui daiktą; abu prievolių įvykdymo užtikrinimo būdai realizuojami remiantis tais pačiais teisiniais pagrindais⁹⁷. Rusijos civilinio kodekso 360 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad jeigu, nepaisant daikto sulaikymo, skolininkas savo pareigos neįvykdo, kreditorius turi teisę nukreipti išieškojimą į sulaikytąjį turtą. Tokiu atveju turto vertė, išieškojimo mastas ir tvarka nustatoma remiantis įkeitimą reguliuojančiomis taisyklėmis (Rusijos CK 349–350 str.). Vis dėlto šioje šalyje įkeitimas ir daikto sulaikymas nėra tapačios sąvokos. Įkeitimas dažniausiai numatomas specialiu šalių susitarimu pagrindinės prievolės atsiradimo momentu, o būtinybė sulaikyti daiktą gali kilti tuo atveju, jei nevykdoma ar netinkamai vykdoma prievolė, nepriklausomai nuo to, ar apie sulaikymo sąlygas buvo kalbama pagrindiniame, ar papildomame susitarime. Esant įkeitimo santykiams, jau įkeitimo

⁹⁵ Сарбаш С. В. Право удержания как способ обеспечения исполнения обязательств // Актуальные проблемы гражданского права. – Москва: Статут, 1998. С. 23–24.

⁹⁶ Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга I. Общие положения. – Москва: Статут, 2000. С. 551.

sutarties sudarymo momentu fiksuojamas tam tikras apibrėžtas turtas, kurio sąskaita iškilus būtinybei bus patenkintas reikalavimas. Toks turtas gali likti pas įkaito davėją arba gali būti perduotas įkaito gavėjui, o sulaikymo teisės dalykas yra turtas, kurio valdymo teisę kreditorius jau yra teisėtai įgijęs iš skolininko⁹⁸.

Latvijos įstatymų leidėjas teisės normas, reguliuojančias kitam asmeniui priklausančio daikto sulaikymą, priskiria prievolinės teisės institutui. Daikto sulaikymo teisė įtvirtinta kaip viena iš prievolinės teisės apsaugos priemonių. A. Dambrauskaitė teisingai pažymėjo, kad ši Latvijos civiliniame kodekse numatyta teisė nustato beveik tokias pačias taisykles kaip ir Pabaltijo gubernijų įstatymų sąvadas, todėl plačiau ją aptarti nėra reikalo⁹⁹.

Anglų teisėje naudojama mūsų jau minėta *lien* forma. Skiriama: a) bendrasis sulaikymas (*general lien*), kai turtas sulaikomas siekiant užtikrinti visų skolininko skolų sumokėjimą; b) specialusis sulaikymas (*particular lien*), kai kreditorius gali reikalauti patenkinti tik reikalavimus, susijusius su sulaikytuoju turtu; c) *solicitor's lien*, suteikiantis advokatui teisę sulaikyti kliento dokumentus ar nuosavybę, kol pastarasis atsiskaitys už suteiktas paslaugas. Šioje šalyje nusistovėjusi bendra nuostata, kad retentorius neturi teisės parduoti sulaikytąjį daiktą, išskyrus atvejus, kai pardavimo galimybę numatyto teismo įsakymas, šalių susitarimas ar specialus įstatymas¹⁰⁰.

Lietuvos civiliniame kodekse daikto sulaikymo teisė įtvirtinta kaip daiktinės teisės institutas, tačiau iš 4.229 straipsnio analizės galime daryti išvadą, jog ši kreditoriaus teisė neatsiejama nuo skolininko prievolės kreditoriui, kadangi sulaikymo teise kreditorius gali pasinaudoti tik tuomet, jeigu skolininkas nevykdo prievolės, ir tik jeigu yra suėjęs reikalavimo įvykdymo terminas. Pavyzdžiui, rangovas gali sulaikyti darbų rezultatą tik tada, jeigu užsakovas neįvykdo savo įsipareigojimo sumokėti rangos sutartyje nustatytą atlyginimą arba kitokią sutarties šalių sutartą sumą (CK 6.656 str.). Kyla klausimas, ar daikto sulaikymo teisė gali būti traktuojama ir kaip prievolių įvykdymą užtikrinanti priemonė? Remiantis Civilinio kodekso 4.235 straipsnio 1 dalies analize, kurioje sakoma, kad skolininkas, pateikęs adekvatų savo prievolės įvykdymo užtikrinimą, turi teisę reikalauti, kad daiktas būtų perduotas jam, lyg ir būtų galima taip teigti. Manytume, kad tokią nuomonę sustiprina ir Civilinio kodekso 6.786 straipsnis, kurio trečiojoje

⁹⁷ Гражданское право. Часть первая // под. ред. А. П. Сергеева и Ю. К. Толстого. – Санкт-Петербург: Теис, 1996. С. 525.

⁹⁸ Ten pat.

⁹⁹ Dambrauskaitė A. Daikto sulaikymas – alternatyvus prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas? // Prievolių įvykdymo užtikrinimo teisinės problemos. Teminis straipsnių rinkinys. – Vilnius: LTU, 2001. P. 61.

¹⁰⁰ Dambrauskaitė A. Daikto sulaikymas – alternatyvus prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas? // Prievolių įvykdymo užtikrinimo teisinės problemos. Teminis straipsnių rinkinys. – Vilnius: LTU, 2001. P. 62.

dalyje įtvirtinta nuostata, jog komitentui tapus nemokiam (išskėlus jam bankroto bylą) komisierius netenka sulaikymo teisės ir įgyja įkeitimo teisę į tą daiktą (priverstinis įkeitimas), o jo reikalavimai dėl daikto, kurį komisierius buvo sulaikęs, vertės dydžio tenkinami kartu su įkeitimu užtikrintais reikalavimais. „Jeigu prievolių įvykdymo užtikrinimo būdus apibrėžtume kaip įstatyme ar sutartyje numatytas specialias turtines priemones, skirtas užtikrinti kreditoriaus reikalavimo patenkinimą (jo interesų gynimą) ir suteikti kreditoriui papildomas teises, užkertant kelią atsirasti nepalankiems padariniams prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo atveju, daikto sulaikymo sąvoka iš dalies atspindėtų ir šiuos požymius. Jeigu teigiame, kad prievolių įvykdymo užtikrinimo instituto paskirtis yra suteikti papildomas garantijas kreditoriui, įstatymas, numatantis teisę sulaikyti kitam asmeniui priklausančius daiktus, neabejotinai stiprina kreditoriaus padėtį. Jeigu prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo atveju skolininkui gresia tam tikri nepalankūs (neigiami) turtiniai padariniai ir taip jis yra skatinamas vykdyti savo įsipareigojimus, o daikto sulaikymo atveju neigiami padariniai pasireiškia tuo, kad skolininkui negražinamas jam priklausantis turtas, kuris gali būti reikalingas jo veikloje, dėl tokio sulaikymo skolininkas gali patirti nuostolių ir pan.“, – A. Dambrauskaitė irgi pateikia argumentus, kodėl daikto sulaikymas yra tam tikra alternatyvi prievolės įvykdymo užtikrinimo priemonė¹⁰¹. Žinoma, šis teisinis institutas turi daug ką bendra su prievolių įvykdymo užtikrinimo būdais. Sutinkame, kad pasinaudojimas daikto sulaikymo teise padeda užtikrinti pagrindinės prievolės įvykdymą ir skatina skolininką tinkamai vykdyti savo prievolę, tačiau, mūsų nuomone, yra vienas esminis skirtumas, neleidžiantis daikto sulaikymo teisės visiškai sutapatinti su prievolių įvykdymo užtikrinimo būdais. Kreditoriui naudojantis daiktiniais prievolių įvykdymo užtikrinimo būdais, pavyzdžiui, įkeitimu, hipoteka, jo reikalavimai užtikrinami konkrečiu skolininko ar trečiojo asmens turtu. Atrodo, visa tai galima pritaikyti ir daikto sulaikymui, tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, jog kreditoriui, norinčiam pasinaudoti šia teise, nereikia sudaryti jokios papildomos, padedančios užtikrinti pagrindinę, prievolės, kas yra privaloma naudojantis įprastais prievolių įvykdymo užtikrinimo būdais. Be abejonės, naudojantis daikto sulaikymo teise tam tikras teisinis santykis atsiranda. Pavyzdžiui, vežėjas sulaiko jam perduotus krovinius, nes gavėjas nesumokėjo vežimo mokesčio. Šiuo atveju tarp vežėjo ir krovinio gavėjo atsiranda daiktinis teisinis santykis, tačiau jis kyla ne iš šalių susitarimo, o iš vienašalio civilinio sandorio – daikto sulaikymo. Atsižvelgdami į tai, kas aptarta, manytume, jog Lietuvos įstatymų leidėjas visiškai teisus,

¹⁰¹Dambrauskaitė A. Daikto sulaikymas – alternatyvus prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas? // Prievolių įvykdymo užtikrinimo teisinės problemos. Teminis straipsnių rinkinys. – Vilnius: LTU, 2001. P. 65–66.

laikydamas daikto sulaikymo teisę daiktiniu teisiniu kreditoriaus interesų gynimo, o ne prievolių įvykdymo užtikrinimo būdu¹⁰².

Lietuvos įstatymų leidėjas įtvirtindamas daikto sulaikymo teisę nenurodo, kokie kreditoriaus reikalavimai gali būti užtikrinami pasinaudojant šiuo savigynos būdu. Apžvelgę Rusijoje įtvirtintą daikto sulaikymo institutą matome, jog šioje šalyje imperatyviai nurodoma, kad gali būti užtikrinami tik tokie reikalavimai, kurie susiję su sumokėjimu už daiktą arba su išlaidų (nuostolių), susijusių su daiktu, atlyginimu. Mūsų Civilinio kodekso atskirame straipsnyje (CK 4.233 str.) reglamentuojama kreditoriaus teisė reikalauti atlyginti su sulaikytu daiktu susijusias išlaidas, todėl pritariame A. Dambrauskaitei, teigiančiai, kad tai įrodo, jog Lietuvos civiliniame kodekse numatyta daug platesnė daikto sulaikymo teisės taikymo sfera nei Rusijoje¹⁰³. Reikia tik pažymėti, kad kreditoriaus reikalavimai pasinaudojant šiuo savigynos būdu gali būti užtikrinami tik iki tol, kol skolininkas įvykdo prievolę (CK 6.69 str.).

Civilinis kodeksas nenumato objektų, kurie gali būti sulaikyti, sąrašo. Pagal šio įstatymo 4.229 straipsnio 1 dalį, sulaikymo teisę turi kitam asmeniui priklausančio daikto teisėtas valdytojas. Civilinio kodekso 1.97 straipsnyje sakoma, kad daiktai, kaip civilinių teisių objektai, skirstomi į kilnojamuosius ir nekilnojamuosius. Ar kreditorius gali sulaikyti tiek kilnojamuosius, tiek nekilnojamuosius daiktus? Atsižvelgiant į Civiliniame kodekse numatytus daikto sulaikymo teisės taikymo atvejus, į šį klausimą galima atsakyti teigiamai. Pavyzdžiui, krovinių gavėjui nesumokėjęs vežimo mokesčio, vežėjas sulaiko kilnojamuosius daiktus – krovinius ar bagažą. Civilinio kodekso 4.169 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta teisės norma, kad ilgalaikės nuomos atveju nuomininkas turi teisę sulaikyti nuomos objekto (žemės sklypo ar kito nekilnojamojo daikto) perdavimą nuomotojui tol, kol pastarasis sumokės kompensaciją, už nuomotojo sutikimu nuomininko padarytus nuomos objekto pagerinimus. Taip pat šioje dalyje numatyta ir nuomotojo teisė sulaikyti nuomininkui priklausantį daiktą, kol nuomininkas su juo atsiskaitys. Pastaroji įstatymų leidėjo įtvirtinta nuostata kelia abejonių. Daikto sulaikymo teisės įgyvendinimas nėra absoliutus. Pagal Civilinį kodeksą, pasinaudoti daikto sulaikymo teise gali tik teisėtas daikto valdytojas. Ar šiuo atveju nuomotojas, prievarta sulaikęs nuomininko turtą, bus teisėtas daikto valdytojas?

Reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, ar sulaikymo teisės objektas gali būti tik daiktai siaurąja prasme. Civiliniame kodekse įtvirtinta nuostata, jog daiktai – tai iš gamtos pasisavinti arba gamybos procese sukurti materialaus pasaulio dalykai. Daikto sulaikymo teisės realizavimo tvarką nustato

¹⁰² To negalėtume pasakyti, pavyzdžiui, apie Rusijos įstatymų leidėją, kuris daikto sulaikymo teisę įtvirtino kaip prievolių įvykdymo užtikrinimo būdą.

¹⁰³ Dambrauskaitė A. Daikto sulaikymas – alternatyvus prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas? // Prievolių įvykdymo užtikrinimo teisinės problemos. Teminis straipsnių rinkinys. – Vilnius: LTU, 2001. P. 64.

daiktinės teisės normos. Pagal Civilinio kodekso 4.38 straipsnį, pagrindinės daiktinės teisės – nuosavybės teisės objektas gali būti daiktai ir kitas turtas. Vadinasi, galima daryti išvadą, kad ir sulaikymo teisės objektas gali būti ne tik daiktai siaurąja prasme, tačiau ir bet kurie daiktinės teisės objektai (pinigai, vertybiniai popieriai ir kitas turtas).

Taikant daikto sulaikymo teisės institutą reglamentuojančias normas, gali iškilti nemažai klausimų. Deja, teismų praktika, nors dar ir labai negausi, tai jau patvirtina. Pateikiame tokį pavyzdį:

Ieškovas S. Krivicko įmonė „Fasma“ kreipėsi į Radviliškio rajono apylinkės teismą su prašymu dėl neteisėto kiaulių sulaikymo priteisti nuostolių atlyginimą iš atsakovo žemės ūkio bendrovės „Aukštelkai“. Ieškininiame pareiškime ieškovas nurodė, kad 2001 m. kovo 1 d. su atsakovu ŽŪB „Aukštelkai“ pasirašė neterminuotą pasaugos sutartį, pagal kurią perdavė saugoti 350 kiaulių. Šalys susitarė, kad prekės grąžinamos, kai pasaugos davėjas to pareikalauja. 2001 m. liepos 20 d. ieškovui panorus atsiimti kiaules, atsakovas, motyvuodamas tuo, kad ieškovas neatlygino su saugojimu susijusių išlaidų, kiaulių negražino.

Pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad atsakovas, sulaikydamas prekes (kiaules), buvo teisus, nes ieškovas neįvykdė savo prievolės atsiskaityti už pastarųjų saugojimą. Savo išvadą pirmosios instancijos teismas grindė CK 6.840 straipsnio 5 dalimi.

Apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad pirmosios instancijos teismas nepagrįstai vadovavosi CK 6.840 straipsnio 5 dalimi ir neturėjo pagrindo taikyti daikto sulaikymą reglamentuojančios teisės normos. Anot teismo, minimo straipsnio nuostatos taikomos dėl atlyginimo už pasaugą, bet ne už būtinųjų išlaidų atlyginimą, t.y. taikomos tik atlygintinei pasaugos sutarčiai.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nustatė, kad tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismai netinkamai aiškino materialinės teisės normas, reguliuojančias daikto sulaikymą, todėl teismų sprendimus panaikino ir perdavė bylą pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, jog iš bylos medžiagos matyti, kad tarp šalių buvo sudaryta pasaugos sutartis, t.y. tarp šalių egzistuoja prievoliniai pasaugos sutarties teisiniai santykiai. Minėtos pasaugos sutarties 2.3 punkte nurodyta, kad tarp ginčo šalių sudaryta pasaugos sutartis yra neatlygintinė. Tai reiškia, jog pasaugos davėjas neprivalo sumokėti saugotojui atlyginimą pasibaigus saugojimui. Tačiau ginčo šalys neginčija, kad saugotojas patyrė saugojimo išlaidų (CK 6.841 str.). Minėtas straipsnis nustato, kad saugotojo turėtos daikto saugojimo išlaidos įskaitomos į atlyginimą už pasaugą. Teismas atkreipė dėmesį, jog esant tokioms įstatymo nuostatoms, teismai privalėjo svarstyti klausimą, ar esant neatlygintinei pasaugos sutarčiai ir vadovaujantis CK 6.841 straipsniu galima taikyti daikto sulaikymo instituto normas. Dėl šios

priežasties neapsvarsčius ir neišsiaiškinus šių materialinės teisės normų taikymo ir aiškinimo klausimų, negalimas šios bylos teisingas išsprendimas¹⁰⁴.

Matome, jog, taikant daikto sulaikymo teisės institutą, Civilinį kodeksą būtina analizuoti ir vertinti sistemiškai, nes priešingu atveju yra didelė tikimybė, kad materialinės teisės normos, reglamentuojančios daikto sulaikymą, bus pritaikytos netinkamai.

Mūsų nuomone, reikia atkreipti dėmesį dar į keletą aspektų. Minėjome, kad daikto sulaikymas priskiriamas daiktinės teisės institutui. Civilinio kodekso 4.20 straipsnis daiktinę teisę apibūdina kaip absoliučią teisę, pasireiškiančią teisės turėtojo galimybe įgyvendinti valdymo, naudojimo ir disponavimo teises ar tik kai kurias iš jų. A. Dambrauskaitė teigia, kad daikto sulaikymo teisės turinį sudaro tik valdymo teisė ir ribota naudojimo teisė¹⁰⁵. Tai patvirtina Civilinio kodekso 4.232 straipsnis, kurio analizė leidžia teigti, kad sulaikytu turtu draudžiama disponuoti. Naudotis sulaikytu daiktu taip pat draudžiama. Paliekama tik teisė naudotis daikto duodama nauda, t. y. sulaikymo teisę turintis asmuo gali patenkinti savo reikalavimus pirmiau už kitus kreditorius pasilikdamas sulaikyto daikto duodamus vaisius. Kyla klausimas, kaip, pavyzdžiui, elgtis vežėjui, kuris, krovinio gavėjui nesumokėjęs vežimo mokesčio, sulaiko greitai gendančius produktus? Juk kreditorius negali sulaikyto daikto parduoti ir taip iš skolininko išsieškoti savo skolą. O gal tokiu atveju asmuo turi teisę parduoti sulaikytą krovinį? Jeigu ne, kas tuomet bus atsakingas už patirtus nuostolius?

Be to, kitaip nei, pavyzdžiui, Rusijos civiliniame kodekse, lieka neaišku, kaip turėtų būti sprendžiamas klausimas, jeigu, kreditoriui sulaikius skolininko daiktą, pastarasis neįvykdo savo skolinių įsipareigojimų ir nepateikia atitinkamo prievolės įvykdymo užtikrinimo.

Dar vieną problemą galima išvelgti analizuojant Civilinio kodekso 4.230 straipsnį. Jame nurodoma, kad daikto sulaikymo teisė yra nedaloma, todėl valdytojas gali sulaikyti visą valdomą daiktą, kol bus visiškai patenkintas jo reikalavimas. Teisinėje literatūroje teisingai pažymėta, kad galimas dvejopas šios normos traktavimas. Lieka neaišku, ar ši nuostata reiškia, jog net ir tuo atveju, jeigu pats daiktinės teisės objektas yra dalus ir kreditoriaus reikalavimui patenkinti užtenka jo dalies, kreditorius neturės teisės sulaikyti tik dalį objekto. Ar tai reiškia, jog kreditorius nepriklausomai nuo

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos 2002 m. lapkričio 12 d. nutartis (Civilinė byla Nr. 3K-3-1242/2002).

¹⁰⁵ Dambrauskaitė A. Daikto sulaikymas – alternatyvus prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas? // Prievolių įvykdymo užtikrinimo teisinės problemos. Teminis straipsnių rinkinys. – Vilnius: LTU, 2001. P. 65.

reikalavimo sumos turi teisę sulaikyti visą skolininko turą, nors jo vertė ir būtų didesnė už reikalavimo teisę¹⁰⁶?

Taigi iš to, kas buvo aptarta šiame skyriuje, galime daryti išvadą, kad naudotis daikto sulaikymo teise iš tikrųjų nėra taip paprasta, kaip gali atrodyti iš pirmo žvilgsnio. Šis naujas, savarankiškai įstatyme pirmą kartą reglamentuojamas institutas turi nemažai spragų, kurias, matyt, tik ateityje padės užpildyti teisės teoretikai ir teismų praktika.

¹⁰⁶ D. Ambrasienė, S. Cirtautienė. Specialūs kreditoriaus interesų gynimo būdai sutartiniuose santykiuose // Jurisprudencija: mokslo darbai, 2003. Nr. 37(29). P. 57.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Šiuolaikinės Lietuvos civilinės teisės istorijoje savigynos institutas Civiliniame kodekse reglamentuojamas pirmą kartą, tačiau Lietuvoje civilinių teisių savignyba buvo žinoma jau XIV-XV amžiuose. Ji buvo įtvirtinta ir visuose trijuose Lietuvos Statutuose.

2. Naujajame Civiliniame kodekse įteisinta civilinių teisių savignyba, mūsų nuomone, laikytina viena iš neteisminių civilinių teisių gynybos formų.

3. Mūsų nuomone, kadangi įstatymų leidėjas ne visai tinkamai reglamentuoja savigynos instituto normas, be to, nėra šio instituto normų taikymo praktikos, ypač didelę reikšmę asmenims naudojant savignyną ir teisėsaugos institucijoms sprendžiant su tokia teisių gynyba susijusius klausimus įgyja savigynos principai.

4. Savigynos samprata Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nepagrįstai susiaurinta. Savignyba turėtų būti laikomi visi asmens veiksmai, kuriais jis gina savo civilines teises nesikreipdamas į kompetentingas valstybės institucijas. Todėl, mūsų nuomone, tiek būtinoji gintis, tiek būtinasis reikalingumas, tiek operatyvaus poveikio priemonės turi būti laikomos savigynos būdais.

5. Civilinio kodekso 1.139 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad panaudoti savignyną ginant savo civilines teises leidžiama tik šio kodekso numatytais atvejais, yra naikintina, kadangi ji prieštarauja kitoms Civilinio kodekso normoms. Manome, kad Civilinio kodekso 4.229 straipsnis ir 6.58 straipsnis yra bendrojo pobūdžio teisės normos, leidžiančios pasinaudoti daikto sulaikymo teise – vienu iš savigynos būdų – ir Civiliniame kodekse nenurodytais atvejais. Atsižvelgdami į tai siūlytume pakeisti Civilinio kodekso 1.139 straipsnio 1 dalį ir suformuluoti ją taip:

„Panaudoti savignyną ginant savo civilines teises leidžiama įstatymų numatytais ir kitais atvejais.“

6. Atsižvelgiant į siūlomą Civilinio kodekso 1.139 straipsnio 1 dalies pakeitimą, leidžiantį asmeniui panaudoti savignyną savo nuožiūra, labai svarbios tampa savigynos teisėto realizavimo sąlygos. Atlikę tyrimą galime nurodyti tokias sąlygas, kurios yra būtinos, kad savignyba būtų pripažinta teisėta:

- yra padarytas teisės pažeidimas arba yra reali tikimybė, kad jis tuojau bus padarytas;
- neįmanoma laiku gauti kompetentingų valstybės institucijų pagalbos;
- savigynos būdai ir priemonės turi atitikti teisės pažeidimo pobūdį ir neperžengti savigynos ribų.

7. Lietuvos teisinėje literatūroje dažnai pažymima, kad Civiliniame kodekse įtvirtinta savigynos teisė apsiriboja daikto sulaikymo teise. Mūsų nuomone, savigynos teisė numatyta ir Civilinio kodekso 6.58, 6.217, 6.334, 6.665 bei kituose straipsniuose. Be to, civilinių teisių savigny yra numatyta ne tik Civiliniame kodekse, bet ir kituose Lietuvos Respublikos įstatymuose, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje.

8. Manome, kad civilinės teisės subjektai gali pasinaudoti ir tokiais savigynos būdais, kurie nenumatyti jokiam teisės akte. Įstatymų leidėjas negali numatyti visų pažeidimų, todėl neįmanoma numatyti ir visų savigynos atvejų ar jos būdų. O ir nėra reikalo tai padaryti, kadangi, mūsų nuomone, geriausia, kai asmeniui paliekama teisė pačiam pasirinkti, koku būdu jis apgins savo teises. Svarbu tik tai, kad savarankiškai asmens veiksmai atitiktų savigynos teisėto realizavimo sąlygas.

9. Civiliniame kodekse plačiai reglamentuojamas vienas iš savigynos būdų – daikto sulaikymas – nėra naujas institutas Lietuvos civilinėje teisėje, bet kaip savarankiškas institutas įstatymuose jis formuluojamas pirmą kartą.

10. Nors daikto sulaikymo teisė ir turi panašumų į prievolių įvykdymo užtikrinimo būdus, tačiau ji nelaikytina vienu iš jų. Pritariame Lietuvos įstatymų leidėjui, kuris šį savigynos būdą įtvirtino kaip vieną iš daiktinių kreditoriaus interesų gynimo būdų.

11. Pasinaudojant daikto sulaikymo teise gali būti užtikrinami ne tik su sulaikytu daiktu susiję, bet ir kiti kreditoriaus reikalavimai.

12. Įstatyme nenurodyta, kokie civilinės teisės objektai gali būti sulaikyti pasinaudojant daikto sulaikymo teise, bet iš Civilinio kodekso normų analizės galime daryti išvadą, jog sulaikyti gali būti ne tik daiktai siaurąja prasme, tačiau ir bet kurie daiktinės teisės objektai (pinigai, vertybiniai popieriai ir kitas turtas).

13. Daikto sulaikymo teisės, kaip daiktinės teisės, turinį sudaro valdymo teisė ir ribota naudojimo teisė. Iš Civilinio kodekso 4.232 straipsnio analizės galime daryti išvadą, kad disponuoti sulaikytu daiktu kreditorius negali. Tokia įstatymų leidėjo įtvirtinta nuostata kritikuotina, kadangi neaišku, kaip turi ir gali elgtis kreditorius, kuriam sulaikius skolininko daiktą pastarasis neįvykdo savo skolinių įsipareigojimų ir nepateikia atitinkamo prievolės įvykdymo užtikrinimo.

14. Manome, jog Civilinio kodekso 4.230 straipsnyje įtvirtintą bendro pobūdžio nuostatą reikia patikslinti. Esant dabartiniam reglamentavimui, šią teisės normą galima traktuoti dvejopai:

- galima manyti, kad ji reiškia, jog net ir tuo atveju, jeigu pats daiktinės teisės objektas yra dalus ir kreditoriaus reikalavimui patenkinti užtenka jo dalies, kreditorius neturės teisės sulaikyti tik dalį objekto;

- taip pat galima teigti, jog ši nuostata reiškia, kad kreditorius nepriklausomai nuo reikalavimo sumos turi teisę sulaikyti visą skolininko turta, nors jo vertė ir būtų didesnė už reikalavimo teisę.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos ir užsienio šalių įstatymai

1. **Lietuvos Respublikos** Konstitucija. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1993.
2. **Lietuvos Respublikos** autorių teisių, gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios. 1999. Nr. 50–1598.
3. **Lietuvos Respublikos** civilinis kodeksas. – Vilnius: Teisingumo ministerija, 1998.
4. **Lietuvos Respublikos** civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74–2262.
5. Bürgerliches Gesetzbuch // Zivilrecht: Wirtschaftsrecht. – Baden-Baden: Nomos-Verlagsgesellschaft, 1996.
6. Kodeks cywilny. – Warszawa: Wydawnictwo prawnicze, 1994.
7. Гражданский кодекс Латвийской республики. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
8. Гражданский кодекс Российской Федерации. – Москва: Гном-Пресс, 1997.

Specialioji literatūra

1. **Bähr P.** Grundzuge des Bürgerlichen Rechts. 9 Auflage. – München, Verlag Franz Vahlen, 1995.
2. Civilinė teisė / ats. red. V. Staskonis. – Kaunas: Vijusta, 1997.
3. Civilinė teisė. Bendroji dalis. / moksl. red. V. Pakalniškis. – Vilnius: LTU, 2004. T. 1.
4. Civilinė teisė. Prievolių teisė. / moksl. red. D. Ambrasienė, E. Baranauskas. – Vilnius: LTU, 2004.
5. **Dambrauskaitė A.** Daikto sulaikymas – alternatyvus prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas? // Prievolių įvykdymo užtikrinimo teisinės problemos. Teminis straipsnių rinkinys. – Vilnius: LTU, 2001.
6. Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos 1529 metų statutas. – Chicago: Mackaus knygų leidimo fondas, 1971.
7. Kazimiero teisyas (1468 m.). – Vilnius: Mintis, 1967.
8. **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. – Vilnius: Justitia, 2002.

9. **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. – Vilnius: Justitia, 2003.
10. **Mikelėnas V.** Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. – Vilnius: Justitia, 1995.
11. **Mikelėnas V.** Civilinis procesas. I dalis. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. – Vilnius: Justitia, 1997.
12. **Mikelėnas V.** Prievolių teisė. I dalis. – Vilnius: Justitia, 2002.
13. **Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis St.** Romėnų teisė. – Vilnius: Justitia, 1999.
14. **Pavilonis V., Merkevičius R.** Būtinoji gintis: mokomoji priemonė. – Vilnius: Justitia, 1999.
15. **Perrins B.** Introduction to land law. – London: Cavendish Publishing Limited, 1995.
16. **Radwański Z.** Prawo cywilne-część ogólna. – Warszawa: Beck, 1999.
17. **Silvertown A. H.** Law of lien. – London: Butterworths Tolely, 1998.
18. **Šalkauskis K.** Civiliniai įstatymai. X tomo I dalis. – Kaunas: Literatūros knygynas, 1933.
19. **Tamošaitis A., Kairys J.** Hammurabio įstatymas. – Kaunas: VDU, 1938.
20. **Vaišvila A.** Teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2004.
21. **Анохин В. С. , Завидов Б. Д. , Сергеев В. И.** Защита договорных обязательств. – Москва: Инфра-М, 1998.
22. **Бартошек М.** Римское право. Понятия, термины, определения. – Москва: Юридическая литература, 1989.
23. **Брагинский М. И., Витрянский В. В.** Договорное право. Книга I. Общие положения. – Москва: Статут, 2000.
24. Гражданское право. Часть первая // под. ред. А. П. Сергеева и Ю. К. Толстого – Санкт-Петербург: Теис, 1996.
25. **Грибанов В. П.** Осуществление и защита гражданских прав. – Москва: Статут, 2000.
26. **Добровольский А. А.** Исковая форма защиты права. – Москва: Издательство Московского университета, 1965.
27. Комментарий к гражданскому кодексу Российской Федерации – Москва: Инфра-М, 1999.
28. **Кораблева М. С.** Защита гражданских прав: новые аспекты. // Актуальные проблемы гражданского права. – Москва: Статут, 1998.

29. **Омельченко О. А.** Римское право. – Москва: Остожье, 2000.
30. Римское частное право // Под. ред. проф. И. Б. Новицкого и проф. И. С. Петерского. – Москва: Юриспруденция, 2001.
31. **Савельев В. А.** Гражданский кодекс германии. – Москва: Юрист, 1994.
32. **Сарбаш С. В.** Право удержания как способ обеспечения исполнения обязательств. – Москва: Статут, 1998.
33. **Свердлык Г. А., Страунинг Э. Л.** Защита и самозащита гражданских прав. – Москва: Лекс-Книга, 2002.
34. Советское гражданское право: учебник. Т.1 / Под. ред. О. А. Красавчикова. – Москва: Высшая школа, 1985.
35. **Тютрюмов И. М.** Гражданское право. – Юрьев: Маттисена, 1922.
36. **Хвостов В. М.** Система римского права. – Москва: Спарк, 1996.

Periodinė literatūra

1. **Ambrasienė D., Cirtautienė S.** Specialūs kreditoriaus interesų gynimo būdai sutartiniuose santykiuose // Jurisprudencija: mokslo darbai, 2003. Nr. 37(29).
2. **Mikelėnas V.** Piktnaudžiavimas teise: samprata ir įstatymų taikymo problemos // Justitia, 1996. Nr. 1; 2.
3. **Miškinis P. A.** Savigyna Lietuvos civilinėje teisėje // Jurisprudencija: mokslo darbai, 2002. Nr. 28(20).

Teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos 2002 m. lapkričio 12 d. nutartis (Civilinė byla Nr. 3K–3–1242/2002).

Nepublikuota literatūra

1. **Baranauskas E.** Įkeitimo teisinis reguliavimas // Socialinių mokslų daktaro laipsnio disertacija. Vilnius, 2002.

SANTRAUKA

Šiame diplominiame darbe nagrinėjamas civilinių teisių gynybos institutas – savigyna. Lietuvoje ji buvo žinoma nuo seniausių laikų. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, savigyna buvo uždrausta. Kadangi šiuolaikinėje Lietuvos civilinėje teisėje šis institutas atsirado kartu su naujuoju Civiliniu kodeksu, Lietuvos teisės teoretikų jis dar beveik neanalizuotas. Teismų praktika taikant savigyną reglamentuojančias teisės normas irgi labai nedidelė. Visa tai nulėmė autoriaus pasirinkimą plačiau paanalizuoti savigyną Lietuvos civilinėje teisėje.

Darbe magistrantas atskleidžia savigynos teisinę prigimtį, t. y. nurodo jos vietą civilinių teisių gynybos sistemoje. Autorius prieina išvadą, kad Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse savigyna įtvirtinta kaip viena iš neteisminių civilinių teisių gynybos formų.

Magistrantas analizuoja savigynos sąvokos ir turinio probleminius aspektus. Atsižvelgdamas į tai, kaip savigyna Lietuvoje buvo suprantama Statutų galiojimo ir vėlesniais laikais, ir remdamasis savigynos samprata kitų valstybių civiliniuose įstatymuose, jis konstatuoja, kad Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse savigynos samprata yra nepagrįstai susiaurinta. Remiantis atliktu tyrimu, siūloma keisti kai kurias savigyną reglamentuojančias teisės normas.

Darbe pateikiama savigynos būdų samprata. Plačiau analizuojamas vienas iš jų – daikto sulaikymas. Magistro darbo autorius atkreipia dėmesį į tai, kad, taikant daikto sulaikymo teisę reglamentuojančias normas praktiškai gali kilti tam tikrų problemų.

SUMMARY

Presented work analyses the institute of the defence of civil rights – self-defence. It has been known in Lithuania for a very long time. Self-defence was forbidden when Lithuania was occupied by the Soviet Union. As this institute only appeared in the modern civil law in Lithuania together with the new Civil Code, it has not yet been analysed by Lithuanian law theoreticians in more detail. Practice of courts applying legal norms which regulate self-defence is also limited. All the above mentioned reasons have influenced the author's decision to analyse civil-defence in the Lithuanian civil law in greater detail.

Author reveals the legal nature of self-defence, i.e. indicates its position in the system of the defence of civil rights. Author draws a conclusion that self-defence is established as a form of extrajudicial defence of civil rights in the Civil Code of the Republic of Lithuania.

Problematic aspects of the concept and content of self-defence are analysed in the work. Author states that a narrowed-down concept of self-defence in the Civil Code of the Republic of Lithuania is unfounded. This statement is founded on the perception of self-defence in Lithuania at the time of Statutes and later times, as well as on conception of self-defence in the civil legislation of other countries. A suggestion to change some of the norms regulating self-defence is based on the research that was carried out.

A concept of self-defence means is presented in the work. One of them – detaining property – is analysed in greater detail. Author of the MA thesis draws attention to the fact that practical application of the rules regulating property detention can cause certain problems.